

Tóth Gergely

Bél Mátyás pozsonyi tanítványai

A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének vonatkozó részei Bél és utódai megjegyzéseivel

Bél Mátyás a pozsonyi líceumban

A pozsonyi evangélikus konvent 1714-ben meghívta a gyülekezet iskolájába Bél Mátyást rektornak, aki elfogadta az ajánlatot. Tervezetet nyújtott be a konvent elé az iskola reformjáról, amelyben egyebek mellett hatosztályos rendszert vázolt fel, modern tankönyveket sürgetett, és a gyakorlati ismereteket célzó történelem és földrajz oktatását szorgalmazta. Megválasztása után iskolai törvényeket (*Leges Scholasticae*) alkotott, ebben előírta a rektor (vagyis saját maga) számára a hetenként tartandó tanári értekezleteket, valamint a tanárok számára „tanári napló” készítését arról, hogy hol tartanak a tananyagban. Az eredményesebb oktatás érdekében bámulatos gyorsasággal új tankönyveket készített a latin és a német nyelvtan, valamint retorika (és a költészet) témakörében.¹ Emellett ő vezette be a líceumban az anyakönyvezést, amelyet aztán utódai is folytattak.²

Az anyakönyv felépítése

Az anyakönyv ma is a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában³ található. Két részből áll: a Bél által megkezdett első kötet – amely a *Matricula Scholae rectore Belio* címet viseli⁴ – 1714-től 1747-ig, a második 1747-től 1835-ig tartalmazza a diákokat. Az első kötet címe megtévesztő, ugyanis nemcsak a Bél rektorsága idején (1714–1719) felvett diákokat, hanem a következő két rektor, Marth Mátyás (1719–1721), illetve Beer Frigyes Vilmos (1721–1747) működése idején beiratkozott tanulók neveit is tartalmazza.

Az anyakönyv elején a már említett „iskolai törvények” találhatók (9–25.). Ezt követi ama 398 diák névsora, akik maguk írták be a nevüket a matrikulába – egészen 1746-ig (159–211.). Markusovszky Sámuel, a líceum történetének monográfusa szerint ők a *classis prima*, vagyis a legmagasabb osztály tanulói voltak.⁵ Bél esetében azonban ez nem helytálló. Ezt támasztja alá, hogy az első ötvenöt, 1714–1715-ben beiratkozott diák közül többen még 4–5 évet tanultak az iskolában,⁶ vagyis ők

¹ *Grammatica Latina facilitati restituta*. Leutschoviae, 1717.; *Rhetorices veteris et novae praecepta*. Lipsiae, 1717.; *Institutiones linguae Germanicae*. Leutschoviae, 1718. A könyvek kiadástörténetére, tartalmára l. KOLLAROVA, 2006. 42–44.

² Bél Mátyásnak a pozsonyi evangélikus líceumban végzett tevékenységére l. HAAN, 1879. 25–30.; MARKUSOVSZKY, 1896. 127–224.; SIPOS, 1962.; MÉSZÁROS, 1981. 565–571.; SIPOS, 1984.; BIRKÁSNÉ PÁPAY, 1985.

³ Mai neve: Ústredná knižnica Slovenskej Akadémie Vied – Lyceálna knižnica. (Továbbiakban: LK).

⁴ A kötetnek nincs jelzete, és nem is a többi kézirattal együtt őrzik. Külön kell kérni a könyvtárostól.

⁵ MARKUSOVSZKY, 1896. 203. (Az osztályok számozása fordítva történt.)

⁶ L. nr. 5, 12, 33, 39. A „nr.” a diákoknak az anyakönyv aláírási listájában kapott számát jelöli. L. a forrásközlést. A közlés módszerére l. a tanulmány végén lévő útmutatót.

nem lehettek első osztályosok – ámbár az bizonyos, hogy az első osztály elvégzése akár kétfő vagy több évig is tarthatott, ugyanígy a a második osztályé is.⁷ Az 56-os számtól már az 1716-ban „érkező”, illetve „áthelyezett” diákokat tartalmazza az anyakönyv. De itt sem csupán elsősökről van szó, mivel, mint látni fogjuk, Bél rektorsága idején általában a harmadik osztályból továbblépő – tehát másodikos és elsős – diákok, valamint e felső osztályokba máshonnan jövő tanulók írhatták be ide a nevüket. Az ide beíratkozott diákok nagy része mellé Bél lejegyezte azok magaviseletét, tanulói képességeit, illetve távozásuk okát és irányát. Ezt a gyakorlatot az utána következő rektorok nem követték – pontosabban nem ide, az aláírások mellé írtak jegyzetet –, a 94-es számtól ugyanis nincsenek bejegyzések a diákok nevei után.

A „subscribálók” névsora után a rektorok által vezetett táblázatok következnek a teljes diákságról (379–887.), elsőként a Bél igazgatósága alatti tanulókról (379–395.). Bél a következő rovatokat hozta létre a táblázatban: név (*nomen*), szülőföld (*patria*), életkor (*aetas*), szülők (*parentes*) – amely alatt a diák apjának foglalkozását, társadalmi helyzetét értette –,⁸ osztály (*classis*), érkezés (*adventus* vagy *accessus*), távozás, erkölcsök stb. (*discensus, mores etc.*). A tudós rektor azonban ide csak az alsóbb osztályok tanulóit vezette bele, a *classis prima*, valamint a *classis secunda* tanulóit itt nem szerepeltek. Úgy látszik, Bél elégnek tartotta, hogy a két magasabb osztályba lépő diákok maguk beírják a nevüket az anyakönyv elejére; ide kerültek a rájuk vonatkozó megjegyzései is.

1. táblázat

Az anyakönyv (I. kötet) felépítése⁹

Iskolai törvények (<i>Leges scholasticae</i>)	Saját kezűleg beíratkozók (I–II. osztály)	Bél Mátyás (1714–1719) rektorsága alatti diákság (I–II. osztály nélkül)	Marth Mátyás (1719–1721) rektorsága alatti teljes diákság	Beer Frigyes Vilmos (1721–1747) rektorsága alatti teljes diákság
			409–456.	459–887.
9–25.	159–211.	379–395.	<i>Ebből az osztályok 1719-es névsora:</i> 410–419.	<i>Ebből az osztályok 1721-es névsora:</i> 461–476.
			<i>Rektorsága alatt áthelyezettek:</i> 419–456.	<i>Rektorsága alatt áthelyezettek:</i> 477–887.

A „Bél-korszakot” (1714–1719) Marth Mátyás rövid rektorsága (1719–1721) követi az anyakönyvben (409–456.). Az új rektor először táblázatban összefoglalta, kiket talált az egyes osztályokban, amikor átvette az iskolát elődjétől (410–419.). Ezután jönnek az ő korszakában felvettek, illetve a felsőbb osztályba áthelyezettek nevei, osztályok szerint, a Bél által kialakított táblázatot követve (419–456.). Végül a Beer Frigyes Vilmos hosszú rektorsága (1721–1747) alatti diákok következnek (459–

⁷ MARKUSOVSKY, 1896. 211–212. Az anyakönyvben is számos példa van erre: így pl. Mikoviny Sámuel, a későbbi híres térképész 1719-től (sőt, talán már 1718-tól) 1721-ig volt a *classis prima* tanulója. L. nr. 124. Mikoviny személyére még l. az 5. fejezetet.

⁸ Ezt a rovatot csak később, 1717-ben vezette be. L. *Matricula Scholae rectore Belio* (továbbiakban: *Matricula*) 390.

⁹ Az egyes részek között jelentős lapmennyiséget kihagytak.

887.). Beer – elődjéhez hasonlóan – először felmérte, hogy hivatalba lépésekor az egyes osztályokban kik voltak (461–476.), és ezután jöttek a rektorsága alatti diákok osztályok szerint, 4-5 éves periódusokban (477–887.).

Kik voltak Bél tanítványai?

Az alábbi forrásközlés a Bél által tanított diákok névsorát, illetve az anyakönyv rájuk vonatkozó részét teszi közzé. Ez a tematika több szempontból is szerencsésnek tűnik. Egyrészt már maga a pozsonyi tudós személye, pedagógiai hatása miatt is hasznos lehet kideríteni, hogy kik voltak, akiket ő tanított, illetve, hogy ő milyen megjegyzéseket írt diákjai mellé. Másrészt Bél későbbi kapcsolatrendszere, munkatársainak felderítése szempontjából is fontos ennek a csoportnak a behatárolása.

A Bél által közvetlenül tanított diákok körének pontos megállapítása ugyanakkor több akadályba is ütközik. Elméletileg csak ki kellene írni a rektorsága alatt a líceumban tanuló első osztályosokat, mivel Bél, illetve a mindenkori rektor – legalábbis „papíron”, a Bél által meghatározott iskolai törvények szerint – a legmagasabb osztályt tanította.¹⁰ Csakhogy az ő rektorsága idején az anyakönyv vezetése még messze nem volt olyan pontos és letisztult, mint a későbbi igazgatók alatt. A Bél-féle tanulói táblázatból (379–395.) az egész korszakban hiányoznak a két legmagasabb osztály tanulói. Csak következtetni lehet arra, hogy eme *classis*ok diákjai voltak azok, akik a matrikula elejére saját kezűleg íratkoztak. Ezt bizonyítja, hogy azok a 3. osztályosok, akik nem szakították félbe valami miatt a tanulmányukat, bizonyos idő múlva „megjelennek” a subscriálók között az anyakönyv elején lévő részben (l. pl. nr. 57–61.). Másrészt viszont itt sincsen fogódzó az aláírók osztályának megállapításához, ugyanis sem ők, sem a megjegyzéseket író Bél nem utalt rá, hogy a diákok melyik osztályba jártak, illetve, hogy ki oktatta őket.

Tehát az anyakönyv alapján nem lehet megmondani, hogy pontosan kik voltak a Bél által tanított első osztályban – amennyiben a kezdetekkor volt egyáltalán első osztály. Bél, amikor a rektorságot 1714-ben átvette, egyes források szerint 40 tanulóval talált a pozsonyi iskolában.¹¹ Nyilvánvaló, hogy ezt a diáklétszámot, még ha a következő években rohamosan nőtt is, nem lehetett rögtön a Bél-féle hat osztályos rendszerbe szervezni. Ezért valószínű, hogy az első és második osztály eleinte nem is volt szétválasztva: sőt, feltehetőleg egy ideig nem is volt első osztály, mert ahhoz „el kellett jutnia” az első évfolyamnak, Bél elvárásai és az általa felállított tanulmányi rendszer szerint. Legalábbis nehezen magyarázható másként az a nagyfokú „hallgatás”, amely a két felső osztállyal kapcsolatban tapasztalható az

¹⁰ Ezt tanúsítja többek között Marth Mátyás 1719. évi felmérése, aki hivatalba lépésekor végzett összeírásban a *classis prima* korábbi tanárának Bél Mátyást nevezi meg: „In I^{ma} [sc. classis] fuit 1. Docens Cl. Belius avocatus.” L. MATRICULA, 410. Az 1-es szám arra vonatkozik, hogy utána 2-es számmal jöttek a tanulók nevei (2. Discentium...). L. uo. Ugyanez tűnik ki a tanári naplóból, illetve a tanári értekezletek szövegéből is, ahol világosan látható, hogy a rektor, vagyis Bél tanította az első osztályt, míg a *conrector* a második osztályt. Így az 1718. július 16-i tanári értekezleten Bél listát készített a gyónó (és az úrvacsorához járuló) diákokról egyes osztályok szerint (*Mitus est confitentium numerus ex coetu universo*), ahol az 1. osztállynál a rektor van feltüntetve. 29 diákja volt ekkor, legalábbis aki úrvacsorázott; a 2. osztályból, vagyis a *conrector* osztályából 23-an gyónhattak, ill. úrvacsorázhattak. L. RATIONARIUM, 317. Ám a 2. és 1. osztály „létezésére” csak 1718-tól van adat (még l. alább).

¹¹ L. MARKUSOVSKY, 1896. 142.

anyakönyvben (Bél egyszer sem írta le azt a matrikulában, hogy „első” és „második” osztály!).

A Bél által tanított diákok körének megállapításához sokkal célravezetőbbnek tűnik, ha a *Matricula* elején található beíratkozási listát, illetve a rektor ott található autográf bejegyzéseit vesszük kiindulási alapul. Az első 93, vagyis 91¹² diák neve mellé – néhány kivételtől eltekintve, ahol nincs semmi a diák neve után¹³ – maga Bél írt rövid ismertetőt (*Matricula*, 159–163.), és megjegyzései arról tanúskodnak, hogy kiválóan ismerte e diákokat, és tökéletesen tisztában volt képességeikkel.¹⁴ Vagyis e 91 diákot – véleményem szerint – valamilyen formában tanítania kellett Bélnek. Természetesen erre Bél bejegyzéseinek személyességén, jólinformáltságán kívül nincsen konkrét bizonyíték. Ami a második és első osztályosokat illeti, 1718-tól már biztosan különváltan tanultak, az elsősöket a rektor, a másodikosok a konrektor oktatta. Az 1718 előtti időszakra vonatkozóan annyi bizonyos, hogy maga Bél volt az, aki elválasztotta a diákságot a harmadik osztály mentén oly módon, hogy az azt elvégzettek külön íratkoztak be az anyakönyvbe. Valószínű, hogy ezekre a diákokra általában nagyobb figyelmet fordított, és vélhetőleg tanította is őket (erről tanúskodnak a bejegyzések is). Ez a tanár–diák viszony több évig is tarthatott. Jó példa erre az 1716-ban aláíró, majd tanulmányait 1720-ban a hallei egyetemen folytató Zaszkalitzky János (nr. 67.), akiről Bél azt írja az August Hermann Franckének szóló ajánlólevélben, hogy teljes négy évig az ő tanítványa (!) volt.¹⁵ Gyanítható, hogy a mondott diák e négy év alatt nemcsak az első, hanem már a második osztályt is a rektor diákjaként végezte.

2. táblázat

A saját kezűleg aláírók listájának felépítése

Megjegyzések Aláírók sorszáma	Diáknevek BéL megjegyzéseivel			Nincs megjegyzés	
	nr. 1–93.			nr. 94–398	
Aláírás ideje	1716-ig aláírók	1716-ban aláírók	1717. febr. 17-ig aláírók	1718(1719)-ben aláírók (Bél távozásáig)	Későbbi aláírók
Aláírók sorszáma	Nr. 1–55. (159–161)	Nr. 56–82. (162–163.)	Nr. 83–120. (163–165.)	Nr. 121–157. (165–167.)	Nr. 158–398. (167–211.)
Ebből BéL osztályába járt 1719-ben (Marth-felmérés 1719)	Nr. 39.	Nr. 58, 60, 61, 67, 69, 72	Nr. 98, 99, 102, 105, 108	Nr. 123, 124, 132, 134, 135, 136, 154, 157	–

¹² Kétszer hibázott a sorszámozás írója, 65 után 67-et, 76 után 78-at írt. A hibát a forrásközlésben [!] -lel jeleztem.

¹³ L. nr. 39, 58, 60, 67, 69. A 87-es szám után sincs bejegyzés, de a 87–88-as szám alatt Radvánszky György és László vannak, és róluk BéL egyszerre ír a 88-as számú László után.

¹⁴ Scultety György (Georgius Scultety) szerint „természeténél fogva alkalmatlan a tudományokra, és a szülei is túlságosan elkényeztették, ezért eredmény nélkül távozott...” (l. nr. 37.). Okolicsányi Sándor viszont „látszatra haszontalan, ám szorgalmas és derék ember.” (L. nr. 91.).

¹⁵ „Erat in toto quadriennio discipulus meus...” L. BéL Mátyás levelét August Hermann Franckének. Pozsony, 1720. szept. 12. Közölve: BéL, 1993. nr. 119.

A 94. számtól kezdve elmaradnak a rektor megjegyzései, de ez nem azért van, mert az ezután jövő, felsőbb osztályba lépő diákokat Bél nem tanította (taníthatta) volna: a 94. számú diák 1717-ben subscribált, Bél pedig csak 1719-ben távozott az iskola éléről. A bejegyzések hiánya azzal magyarázható, hogy a növendékek csak Bél távozása *után* fejezték be a tanulmányaikat a líceumban – legalábbis nagy részükről ez az anyakönyv későbbi részei alapján megállapítható –,¹⁶ márpedig Bél általában akkor írta bejegyzéseit a diákok neve mellé, amikor azok elhagyták az iskolát.¹⁷ A bejegyzések elmaradásának tehát pusztán technikai oka van. Ez azt is jelenti, hogy nem húzhatjuk meg a határt önkényesen a 93. sorszámnál, ha a Bél által tanított diákok körét akarjuk megállapítani.

Ha tehát azt vesszük alapul, hogy a nevüket az anyakönyv elején bejegyző, felsőbb osztályokban tanuló diákokat valószínűleg személyesen a rektor tanította, akkor csupán meg kellene nézni, hogy kik subscribáltak a felsőbb osztályokba Bél távozásáig (1719. szeptember),¹⁸ és ezzel megállapítható lenne a célul kitűzött halmoz, vagyis Bél tanítványainak a névsora. Sajnos azonban a subscribálók listájának vezetése elég pontatlan, már ami az aláírások időpontjának jelölését illeti. Egy darabig feltüntették, ha új év „kezdődött” a névsorban, így külön fejezetben vannak, akik 1716-ban (162–163.), akik „1717. február 17-ig” (163–165.), és akik 1718-ban íratkoztak be (165–?), illetve az utóbbiaknál az a helyzet, hogy az 1718-as év feltüntetése az utolsó évjelölés, egészen a 211. oldalon található (!) 1746-os évig. Vagyis 1718-tól nem tudjuk, hogy pontosan mikor, melyik évben íratkoztak be saját kezűleg az anyakönyvben szereplő „subscribálók” a felsőbb osztályba.

Szerencsére Marth Mátyás rektor, mint említettük, hivatalba lépésekor, vagyis 1719 szeptemberében felmérte, hogy az egyes osztályokban éppen kik tanulnak, és ennek során a Bél által tanított első osztály tagjait is felsorolta (l. 410.). Viszont a Marth-féle listában Bél osztályának csak az első 20 tanulója olvasható, ugyanis valaki – egy későbbi bejegyzés szerint bizonyára valamelyik rossz minősítést kapott diák – kitepte a kötetből azt a lapot, amely a fennmaradó néhány tanulót, illetve a teljes második osztályt tartalmazta.¹⁹ Bél osztályában – a tanári értekezlet jegyzőkönyve szerint – 1719 júliusában 25 tanuló volt,²⁰ így 5 tanuló neve „veszett el” (és a második osztálynak a teljes névsora!). Mégis, annyiban segítséget nyújt nekünk a csonka, 20 tanuló lista, hogy ezáltal kijelölhetünk egy határvonalat a beíratkozók névsorában. Ezt oly módon értjük, hogy aki a 20 tanulóból legkésőbb írta be saját kezűleg a nevét az anyakönyv elején, annál a diáknál húzhatjuk meg a határvonalat (ehhez kell az az előfeltételezés, hogy a diákok érkezési sorrendben

¹⁶ Később a diákok egy része feltűnik az anyakönyvben – már a későbbi rektorok, így Marth Mátyás és Beer Frigyes Vilmos nyilvántartásaiban –, és ott az is megtudható, mikor távoztak az iskolából.

¹⁷ Egy-két helyen viszont még 1719 októberében, vagyis a rektorságból való távozása után is írt bejegyzést. L. pl. nr. 61, 72. Itt jegyzem meg, hogy Bél az pozsonyi evangélikus gyülekezet lelkészeként 1719 szeptembere után is nagy befolyással bírt az iskolai ügyekben.

¹⁸ Bél 1719. szept. 9-én tartotta az utolsó tanári értekezletét, s ennek végére ezt írta: „Matthias Belius hucusque Rector.” L. RATIONARIUM, 333.

¹⁹ Az ismeretlen személy megjegyzése a 410. oldalon függőleges irányban, közel a gerinchez: „Hic videtur pagina excissa, sine dubio per male notatum.”

²⁰ Az 1719. július 21-i tanári értekezleten Bél azt jegyezte fel, hogy a rektor, vagyis az ő osztályában 25 tanuló úrvacsorált (míg a *conrector*éban 24). L. RATIONARIUM, 332. Ez a szám valószínűleg a teljes szám lehetett, esetleg 1-2-vel kevesebb.

írták be a nevüket). Ez a diák a Marth-féle felmérésben a 19. számmal (410.), a beíratkozók listáján pedig a 157-es számmal szereplő, Hont vármegyei Jacobus Clement. Ezáltal létrejön számunkra egy 155 fős halmaz. Igaz, e halmazban csak az első 91 diák (akik mellé Bél megjegyzést írt), illetve e fölött még 13, a Marth-féle táblázatban szereplő első osztályos tanuló²¹ jelenti a bizonyosan Bél által tanított diákokat. Mégsem csupán e neveket közöltük, hanem a teljes névsort a 157. sor-számig, egyrészt az iskolai viszonyok 1718-ig tartó bizonytalansága miatt (nem lehet tudni, ki kit tanított), másrészt legfőképpen azért, mert, mint már írtuk, Bél maga választotta külön a második és első osztályosokat a kisebbektől, illetve hozta létre a saját kezűleg való beíratkozás szokását a harmadik osztály felett, ami nyilván a két felső osztály iránti kitüntetett figyelmét, felügyeletét is jelenti.

Van azonban néhány kirívó eset a 155 fős diáknévsorban, amire fel kell hívni a figyelmet. Néhányukról bizonyosan tudható, hogy Bél távozásakor, 1719-ben még a 2. osztályban voltak (noha ekkor a másodikosokat már a *conrector* tanította). Marth ugyanis vezetett egy olyan listát is, amelyben az ő korszakában (1719–1721) 1. osztályba áthelyezettek neveit sorolja fel (419–420.), és itt többen is vannak a 155 diák közül. Sőt, vannak olyanok is a listában, akiket Marth helyezett át a 2. osztályba (423.) – tehát Bél alatt még csak 3. osztályosok voltak (ez az anyakönyv pontatlan vezetésére, a diákoknak nem feltétlenül sorrendben való beíratkozására utalhat). E diákokat elméletileg ki is lehetett volna hagyni a listából, de inkább nem bontottam meg a névsort.

Erről a 155 diákról nemcsak annyi információ van az anyakönyvben, amennyi saját aláírásuk – és származási helyük megjelölése – mellett található (vagy nem található) a kötet elején (Bél bejegyzései). Aki az alsóbb osztályokat is a líceumban végezte, arról természetesen van bejegyzés a „Bél-korszak” alsóbb osztályokat jelölő táblázatában (379–385.). A Marth Mátyás által készített felmérésben szereplő, húsz első osztályos mellé az új rektor szintén írt megjegyzéseket (410.), ugyanazokkal a rovatokkal, mint amelyeket a Bél-táblázatban láttunk. Fentebb már kitértünk rá, hogy a Marth idején második osztályból az első osztályba áthelyezettekéről lista készült, és itt is többen felbukkannak a 155 főből. Marth rövid rektorsága (1719–1721) folytán a Beer Frigyes Vilmos-féle felmérésben is találni olyanokat a korábban Marth által tanított első osztályban, akik még Bél idején íratkoztak be az első (vagy második) osztályba (461–462.). Beer szintén a megszokott rovatokat használta. Ezeket a bejegyzéseket is közöltük az egyes diákok neve után – természetesen van, aki mellett több megjegyzés is szerepel.²² Szerencsés esetben a diák szinte teljes líceumbeli pályafutása nyomon követhető így.

A diákság vizsgált részének származási, társadalmi összetétele, pályaválasztásuk

Az általam kijelölt, 155 elsős és másodikos diákból álló halmazt nem csupán Bél személye fogja össze, hanem az is, hogy a két felső osztályban már magasabb szintű ta-

²¹ A Marth-féle táblázatban, mint láttuk, 20 diák van felsorolva Bél-osztályában, de ebből hétnek a neve az első 93 név között szerepel. Így 13 név az, amely nincs benne a „közös halmazban”.

²² A forrásközlés pontos ismertetését l. az utolsó fejezetben.

nulmányokat folytattak a diákok,²³ vagyis ez egyfajta „felső tagozat” volt (amit az anyakönyvben tapasztalható Bél-féle distinkció is hangsúlyoz). Úgy vélem tehát, hogy – a matrikula bizonytalanságaihoz képest – egy jól behatárolt csoportról van szó. Az anyakönyvi bejegyzések adatai e diákokról igen sokoldalú információt nyújtanak, amelynek segítségével a líceum általam vizsgált időszakáról (1714–1719, illetve –1721)²⁴ páratlanul összetett képet lehet nyerni – már ami a diákság összetételét, líceumi tanulmányaik utáni pályájukat (más gimnáziumok, peregrináció stb.) illeti. Ezért az alábbiakban a 155 diákról szóló adatok elemzésére és rendszerezésére, és a belőlük lesűrhető általános jellemzők megállapítására teszek kísérletet.

A legjobban vizsgálható adat a *származási hely*, ezt ugyanis az összes diák feltüntette az aláírása után, nyilván Bél utasítására. Ami a település szerinti származást illeti, a megosztott első helyen Besztercebánya és Pozsony áll (12–12 diák),²⁵ de az utóbbi esetében csak akkor igaz ez, ha feltételezzük, hogy az összes *Posoniensis* megjelölés Pozsony városra, nem pedig Pozsony vármegyére vonatkozik. Pozsony elsőse természetesen nem szorul magyarázatra. A besztercebányai diákok magas száma mögött pedig az áll, hogy Bél előzőleg a besztercebányai iskola *conrectora* (1708–1710), majd Pilárik János rektor halála után rektora volt (1710–1714),²⁶ ahol nagy megbecsülésnek örvendett, ezért nyilván régi diákjai²⁷ és más tanulók is felkeresték iskoláját. A következő település a Pozsonyhoz közeli, jelentős evangélikus gyülekezettel bíró Szentgyörgy sz. kir. város (Pozsonyszentgyörgy), ahonnan heten íratkoztak a tárgyalt időszakban a felsőbb osztályokba. Győr öt tanulóval a negyedik, bár némi aggályt itt is okoz a *Iauriensis* megjelölés, amely a vármegyére is vonatkozhat. A többségében református, kisebbrészt katolikus és evangélikus vallású, magyarok lakta Losonc, illetve a trencsényi Puhó mezőváros 4–4 diákot adott. A Pozsonnyal szomszédos, és részben evangélikus Bazin sz. kir. városból hárman jöttek; ugyancsak hárman Zólyom városból, és a Hont vármegyei, evangélikus többségű Korponáról. Komáromból (Komárom vármegyéből?), a gömöri Csetnekről, a Hont vármegyei Bakabányáról és a Sopron vármegyei Nemeskérrel 2–2 diák érkezett; ugyancsak ketten jöttek a Vas vármegyei Tótsági járásba tartozó Tissináról, illetve a zólyommegyei Radványról. Körmöcbányáról, Selmecbányáról, Liptószentmiklósról csak egy-egy diák jött Pozsonyba Bél keze alá. Debrecenből is beíratkozott egy növendék. Az érdekesség kedvéért megemlíteném a Nürnbergből érkező Christophorus Jacobus Schweger. A többi, kisebb jelentőségű, egy-egy tanulót adó település felsorolásától eltekintünk.²⁸

²³ A 2. osztályban költészetet, retorikát tanultak, tehát már igazi „stúdiumokat”, ellentétben a 3. osztályllyal, ahol még csak a latin grammatika, illetve a görög nyelv tanulásának megkezdése szerepelt (Bél a *classis tertia* számára előírányozta a történelmet és földrajzot is, de ezek ekkor még teljesen periférikusak voltak). Az 1. osztályban a „filológia” (görög és héber nyelv), a filozófia és a teológia volt a tantárgy. L. MARKUSOVSKY, 1896. 170–171.

²⁴ 1721-ből származnak az utolsó bejegyzések a vizsgált diákokról (Beer felmérése).

²⁵ A pontos kimutatást l. a bekezdések végén.

²⁶ Besztercebányai működése máig feltáratlan. Eddigi (nem túl adatgazdag) feldolgozások: HAAN, 1879. 21–25., MARKUSOVSKY, 1896. 134–138.

²⁷ Joannes Sartor (nr. 33.) már Besztercebányán is Bél diákja volt a rektor bejegyzése szerint, csakhogy ő éppen győri (Győr vármegyei?) származású.

²⁸ Besztercebánya: nr. 1, 9, 11, 20, 38, 48, 61, 62, 74, 94, 138, 153; Pozsony (vármegye? város?): nr. 23, 25, 28, 31, 101, 110, 119, 120, 145, 146, 147, 148; Szentgyörgy (Pozsonyszentgyörgy): nr. 24, 26, 47, 57, 59, 112, 128; Győr (vármegye? város?): nr. 33, 43, 44, 107, 127; Losonc: nr. 72, 114, 132, 150; Puhó:

Nagyon sokszor a diákok csak a vármegyéjüket tüntetik fel, de legalábbis ugyanaz a probléma adódik, mint a „pozsonyi” és a „győri” esetében, azaz kérdéses, hogy a városról vagy a vármegyéről van szó: bár a „nógrádi”, „trencsényi”, „nyitrai” esetében inkább az utóbbi a valószínű. A vármegyék szerinti megoszlás a következő (a településeket is beleszámítva): itt is vezet Pozsony vármegye (23 diák), ezt követi a sűrűn lakott, részben szintén evangélikus Trencsén vármegye (20 diák), majd – hála a besztercebányaiaknak és általában az ott lakó nagyszámú evangélikusnak – Zólyom vármegye (18 diák). Hont vármegyéből összesen 14-en jöttek, mögötte van a kicsiny, de erős evangélikus „bástya”, Turóc vármegye (12 diák). Ha a többi, Dunán inneni vármegyét nézzük: Nógrádból nyolcan, Nyitrából heten, Szepesből hatan, Liptóból négyen, Árva és Bars vármegyéből hárman-hárman lettek a két magasabb osztály tanulói Bél rektorsága alatt. A dunántúli vármegyék között Vas áll az élen (nyolc diák), ezt követi Győr öt diákkal, Komárom három diákkal, illetve Sopron kettő, valamint Moson egy diákkal. Ami a Tiszán inneni kerület megyéit illeti, Gömörből hatan, Sárosból ketten jöttek, emellett Borsodból még egy diák. A Tiszántúlról ketten jöttek, egy Biharból, egy Szatmárból. Végül Erdélyből is jött egy (kettő?) diák.²⁹

Ami a tanulók *felekezeti hovatartozását* illeti, természetesen szinte minden diák evangélikus volt. Katolikust nem találni a felső osztályos diákok között. A tárgyalt időszakban volt hat református³⁰ – az anyakönyben mindig „kálvinistáknak” (*Calvinista*) vannak titulálva. Bélnek és utódainak néhányukkal közülük meggyült a baja: Baronyai István „látszatra derék ember, de túlságosan hiú” (nr. 21.); Domahidy György (nr. 22.) átment a „páapistákhoz”; az előzőleg Bél osztályában tanuló Gellén Gáborról az őt átvevő Marth Mátyás megjegyzi, hogy „kemény nyakú kálvinista”, aki a jótanácsokra semmit nem hallgat (nr. 132.). Némi idegenkedés érezhető tehát a reformátusokkal szemben – ahogy nyilván e diákoknak is voltak beilleszkedési problémáik a szlovák–német nyelvű, evangélikus közegben.

A *társadalmi hovatartozást* tekintve már nem tudunk teljes vizsgálatot végezni. A diákok nevéből, aláírásából csak néha derül ki a társadalmi rangjuk (így például előnév alapján a nemeseké). Ha a diák már alsóbb osztályosként is a líceumba járt, vagy Bél távozását követően végzett, és ezért később még feltüntették a nevét (Marth Mátyás és Beer Frigyes Vilmos), akkor az esetek többségében megtudható a *parentes* rovatban a szülők státusa (bár, mint láttuk, ez a rovat Bélnél csak

nr. 4, 40, 113, 118; Bazin: nr. 45, 60, 131; Zólyom: nr. 37, 83, 89; Korpona: nr. 41, 50, 135; Komárom (vármegye? város?): nr. 73, 143; Csetnek: nr. 2, 137; Bakabánya: nr. 17, 95; Nemeskér: nr. 53, 54; Tiszina: nr. 3, 6; Radvány: nr. 87, 88; Körmöcbánya: nr. 8; Selmecebánya: nr. 56; Liptószentmiklós: nr. 19; Debrecen: nr. 21; Nürnberg: nr. 116.

²⁹ Pozsony vm: nr. 23, 24, 25, 26, 28, 31, 45, 47, 57, 59, 60, 101, 103, 110, 112, 119, 120, 128, 145, 146, 147, 148; Trencsén vm: nr. 4, 30, 40, 51, 58, 75, 81, 84, 92, 93, 96, 104, 106, 109, 113, 118, 125, 126, 130, 144; Zólyom vm: nr. 1, 9, 11, 12, 20, 37, 38, 48, 61, 62, 74, 83, 87, 88, 89, 94, 138, 153; Hont vm: nr. 5, 17, 29, 30, 36, 41, 42, 50, 56, 65, 95, 135, 136, 157; Turóc vm: nr. 13, 14, 15, 16, 55, 68, 78, 80, 97, 111, 121, 124; Nyitra vm: nr. 7, 39, 76, 79, 85, 86, 105; Szepes vm: nr. 27, 70, 71, 100, 155, 156; Liptó vm: nr. 19 (?), 34, 91, 151; Árva vm: nr. 67, 82, 149; Bars vm: nr. 8, 18, 90; Vas vm: nr. 3, 6, 32, 46, 52, 123, 134, 154; Győr vm: nr. 33, 43, 44, 107, 127; Komárom vm: nr. 115, 73, 143; Sopron vm: nr. 53, 54; Moson vm: nr. 63; Gömör vm: nr. 2, 69, 98, 102, 137, 139; Sáros vm: nr. 99, 122; Borsod vm: nr. 152; Bihar vm: nr. 9, 21; Szatmár vm: nr. 22; Erdély: nr. 140. A 129-es számú diák származási helye (Hatzek) nehezen értelmezhető (Hátszeg, Hunyad vármegye?)

³⁰ Nr. 21, 22, 72, 73, 115, 132.

egy idő után jelent meg, emellett volt úgy, hogy nem töltötték ki a rovatot). A legnagyobb gondot az 1714–1715-ben beíratkozott első 55 diák jelenti, mivel egy kivételével (nr. 39.) nincs róluk bejegyzés az anyakönyv egyéb részeiben, Bél hozzájuk fűzött megjegyzéseiből pedig nem derül ki a társadalmi helyzetük. Ez az 55 név a vizsgált halmaz jó harmadát teszi ki, így megállapításaink nem teljes értékűek. Ami a nemeseket (*nobilis*) illeti, még viszonylag könnyű a helyzetünk, hiszen itt sok egyéb tényező (nemesi név és előnév, néhol a diák maga jelzi nemességét) segít az azonosításban. 155 „felsős” diákból mintegy 46 diákról lehet biztosan tudni, hogy nemesifjú volt, ami a tanulók csaknem harmadát jelenti.³¹ Ez az arány egyébként nem meglepő: hasonlóan nagy számban képviseltették magukat a nemesifjak az egyes iskolákban az 1738–1739. évi országos diákösszeírás szerint, ami általában jelzi, hogy a nemesség nagy számban küldte gyermekeit iskolákba.³² Emellett az is kijelenthető, hogy jelen esetben nagyrészt felvidéki „tót”, azaz szlovák anyanyelvű nemesek gyermekeiről van szó, ami a sokszor előforduló „magyarokhoz ment (nyelvet tanulni)” megjegyzésből is látszik.

A „polgár” (*civis*) kategória a második legnagyobb, de ez egyrészt képlékeny fogalom (igen különbözik például a sz. kir. városi polgár és a mezővárosi polgár státusa), másrészt itt már sokkal kevesebb fogódzónk van azon diákok esetében, akik nem szerepelnek az anyakönyv táblázataiban. Így az első 55 diák, akikről csak Bél megjegyzései közölnek információt, a polgári státus szempontjából nem, illetve csak személyek szerinti további kutatás révén vizsgálható.³³ De sok olyan diák van az 56-os sorszámtól kezdve is, akinek társadalmi helyzetéről nincs semmilyen adat. Ezért van az, hogy összesen 16 diák neve mellett szerepel a *civis* megjelölés,³⁴ de úgy vélem, a nagyszámú pozsonyi, besztercebányai és egyéb szabad királyi, illetve mezővároskból jövő tanuló miatt a valós szám ennek legalább a duplája. Egyéb társadalmi csoport vagy foglalkozás csak elvétve tűnik fel. Van három lelkészgyerek a diákok között,³⁵ az egyikük a későbbi kiváló mérnök-térképész, Mikoviny Sámuel.³⁶ Két jobbágyfiúról lehet tudni,³⁷ bár ez a szám nyilván magasabb. Végül az egyik diák, Magyarai Ádám apja „kálvinista szuperintendens”,³⁸ egy másiké pedig katona.³⁹

Bél és utódjai megjegyzéseiből gyakran kiderül, hogy a diák hova ment, mit csinált azután, hogy befejezte tanulmányait, illetve azt is, hogy mi volt a *távozás oka*. 21 diákról tudunk, akik egyetemen folytatták tanulmányaikat, közülük tíz a Ma-

³¹ Ide vettem azokat, akiknek a szülei az anyakönyv szerint nemesek („nob.”), továbbá az előnévvel rendelkezőket („de...”), illetve akik magukat a *nobilis* jelzővel illették aláírásukban. Emellett igyekeztem név alapján is ellenőrizni, hogy a diák nemesi származású-e. Ahol ez minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, azokat szintén felvettem a listába. Mindezen szempontok alapján a következő diákok sorolhatók ide: nr. 4, 10, 13, 14, 16, 18, 21, 22, 35, 44, 51, 55, 57, 58, 59, 60, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 103, 104, 105, 109, 110, 113, 117, 119, 123, 124, 126, 130, 132, 144, 148, 151, 152.

³² FALLENBÜCHL, 1985. 15–16.

³³ Csupán egy kivétel van, a 33-as számú Mészáros György, akiről jeleztem, hogy róla van később is adat az anyakönyvben, ahol feltüntették polgári származását.

³⁴ L. nr. 39, 61, 67, 69, 98, 102, 108, 112, 118, 127, 134, 140, 145, 149, 150, 154.

³⁵ L. nr. 124, 136, 138.

³⁶ L. nr. 124. Személyére még l. alább.

³⁷ L. nr. 137, 157.

³⁸ L. nr. 115.

³⁹ L. nr. 129.

gyarországon igen népszerű jénai egyetemet választotta, míg Bél egykori egyetemére, Halléba csak hárman mentek. Lipcsébe két diák íratkozott be. Egy-egy diák választotta Altdorfot, Gothát, Kiel és Tübingent. Egy esetben csak azt tudjuk, hogy „német egyetemekre” ment az illető.⁴⁰ Azt, hogy a diák milyen stúdiumokat folytatott az egyetemen, csak elvétve derül ki.⁴¹ A 21 egyetemen tanuló diák közül háromnál tudjuk, hogy az egyház (nyilvánvalóan a pozsonyi evangélikus egyház) ösztöndíjával tanult az univerzitásokban, egy esetében pedig valamilyen más ösztöndíjról lehetett szó.⁴²

A kor szokásának megfelelően sok diák távozott el más gimnáziumokba, iskolákba. Győrbe, az ottani evangélikus iskolába hatan (négyen?) mentek; Sopronba hárman; Debrecenbe (nyilván a debreceni református kollégiumba) ketten; egy-egy diák ment Besztercebányára, Komáromba, Losoncra, illetve Trencsénbe.⁴³ Két diákkal kapcsolatban Bél csak annyit ír, hogy Bécsbe ment. Nem tudni, hogy ez iskolai tanulmányokat, vagy valami egyebet jelent.⁴⁴ Itt jegyezzük meg, hogy három esetben az is tudható, hogy melyik iskolából jött át Pozsonyba a diák: egy Besztercebányáról, egy Eperjesről, egy pedig Sopronból.⁴⁵ 22 diákról feljegyezték a rektorok, hogy „a magyarokhoz mentek” magyar nyelvet tanulni (azt, hogy magyar nyelvet tanulni mennek, nem mindig teszik hozzá, de ez akkor is elég nyilvánvaló).⁴⁶ Itt bizonyosan olyan iskolákról volt szó, ahová inkább magyar tanulók jártak, és a városban, ahol az iskola volt, magyarul beszéltek. Többször a települést is megnevezik a rektorok (ezek az esetek természetesen „átfedésben vannak” a fenti iskolaváltásokkal). Három esetben tudható, hogy Győrbe ment magyarul tanulni a diák; egy pedig Komáromot választotta e célból. Egy másikonál talán Sopron is ilyen értelemben szerepel, bár ekkor Sopron inkább német ajkú város volt.⁴⁷ A két Debrecenbe menő diák közül az egyik biztosan, a másik vélhetően nyelvtanulás végett (is) ment a cívisvárosba. A jelenség a korban megszokott volt, és láthatóan sokan választották ezt a pozsonyi líceum német és szlovák anyanyelvű tanulói közül is.

Elég sok diák (nyolc fő) ment jogi pályára, különösen a nemesifjak közül. Ez, mint azt az anyakönyvben olvassuk, általában úgy történt, hogy valamely ügyvéd, jogtudós mellé szegődött a diák, és így tanulta ki a hivatást. Négy tanulóból kereskedő lett, háromból gyógyszerész, ugyanennyi választotta a – közelebből meg nem határozott – politikai (állami hivatalnoki?) pályát. Két-két diák katonának állt, illetve főúri szolgálatra szegődött el.⁴⁸

⁴⁰ Jéna: nr. 33, 69, 83, 89, 98, 123, 136, 137, 140, 148^b (orvostud.), 157; Halle: nr. 34, 67, 102 (teológia); Lipcse: nr. 60, 138 (teológia); Altdorf: nr. 124; Gotha: nr. 2; Kiel: nr. 39; Tübingen: nr. 12; „német egyetemek”: nr. 8. A magyarországi diákok XVIII. századi németországi peregrinációjára, a diákok listájával és további szakirodalommal I. TAR, 2004.

⁴¹ L. az előző jegyzetet.

⁴² L. nr. 2, 12, 89, ill. 24.

⁴³ Győr: nr. 10, 15, 31, 43 (?), 44 (?), 58; Sopron: nr. 13, 35, 70^b; Debrecen: nr. 148^a, 150; Besztercebánya: nr. 129; Komárom: nr. 4; Losonc: nr. 31; Trencsén: nr. 23.

⁴⁴ L. nr. 21, 45.

⁴⁵ Besztercebánya: nr. 33 (Bél volt tanítványa); Eperjes: nr. 64; Sopron: nr. 65.

⁴⁶ L. nr. 1^a, 4, 12, 14, 15, 16, 24^a, 31, 56, 57, 58, 59, 61, 68, 70^a, (71), 75, 83, 86, 99, 108, 148.

⁴⁷ Győr: nr. 15, 31, 58; Komárom: nr. 4; Sopron: nr. 70 (?).

⁴⁸ Jogász: nr. 18, 24^b, 25^a, 51, 63, 109, 134, 154; kereskedő: nr. 25^b, 38, 81, 127^b; gyógyszerész: nr. 36, 41, 42; politikai (hivatalnoki?) pálya: nr. 5, 26, 55; katonának áll: nr. 22^b, 79; udvari szolgálat (főúr mellett): 3, 57 (?).

Végül említenünk kell az iskolát egyéb okok miatt elhagyó diákokat. Fegyelmi vétség miatt kellett távoznia tíz főnek. E vétségek között volt italozás, botrányokozás (nr. 19.), tolvajlás (nr. 49, 54.), „rossz társaságba keveredés” (nr. 53.). Nyolc diák megszökött, vagy legalábbis a rektor tudta nélkül, távollétében, illetve akarata ellenére távozott. Kilencen szülei vagy gondviselőjük hívására mentek haza. Öten betegség miatt távoztak. Bél négy diákot egyszerűen alkalmatlannak talált a tanulásra, ami nyilván közrejátszott elmenetelükben. Kettőn katolizáltak. Egy diákot baleset ért, és meghalt.⁴⁹ A többi diák távozásának oka és „iránya” nem ismert.

Diákból „munkatárs” – Bél egykori diákjainak közreműködése a *Notitia* elkészítésében

Az anyakönyv vonatkozó része, mint azt korábban jeleztük, nemcsak értékes iskolatörténeti forrás, hanem Bél Mátyás kapcsolatrendszerére, illetve nagy országleírő művének, a *Notitiának*⁵⁰ a későbbi támogatóira, előmozdítóira is vet némi fényt. Az anyakönyv vizsgálatakor ugyanis több, később Bélnek szívesen segítő személyről kiderült, hogy korábban az ő osztályába járt, és a rektor jó véleményrel volt róla. Az alábbiakban ezeket a személyeket vesszük sorra.

Kuntz Jakab, aki később igen fontos, bár nem „alkotó” szerepet töltött be a *Notitia* készítésében, az anyakönyv szerint Bél tanítványa volt, vélhetőleg 1714–1715-ben. Aláírásában „mátéfalvinak” mondja magát, amely a Szepes vármegyei Mateócnak (Mátéfalva, *Matthaei villa*) felel meg. Bél megjegyzése szerint Kuntz „engedéllyel elment a magyarokhoz” (nyilván a nyelvet tanulni); majd hozzáteszi, hogy visszatért, de aztán 1718-ban megint elment Sopronba (l. nr. 70.). Kuntz később a nyitrai püspök, Erdődy László kancellistája, majd egy elég nagy váltással az evangélikusok bécsi ágense lett, amint arról Bél egy Ráday Pálnak írt levelében beszámol.⁵¹ De személyesen Bélnek is nagy szolgálatot tett, ugyanis ő volt a közvetítő a rektor és a kancellária között a *Notitia* részeit képező vármegyeleírásoknak a hivatal által végzett ellenőrzése ügyében. A kancellária leveleiből kiderül: az a gyakorlat alakult ki, hogy a hivatal a már átnézett példányokat megjegyzéseivel együtt Kuntzknak adta át, aki továbbította azokat Bélnek.⁵² Kuntz azonban

⁴⁹ Fegyelmi vétség: nr. 9, 19, 43, 49, 50, 53, 54, 65, 82, 135; rektor (tanár) akarata ellenére/tudtán kívül/távollétében való távozás: nr. 10, 19, 28, 62, 78, 80, 82, 127^a; szülei/patrónusa/gondviselője kívánságára távozik: nr. 13, 35, 55, 72, 87, 88, 98, 105, 117; betegség: nr. 11, 46, 48, 135, 149; alkalmatlanság: nr. 17, 28, 32, 37; katolizál: nr. 22^a, 47; meghal: nr. 20.

⁵⁰ L. BÉL, 1735–1749. A *Notitiára* legújabbban, további irodalommal: TÓTH, 2006.

⁵¹ „Generosus Dominus Cseytey, si agentis munus acceptaverit, necessariis monitis instruendus erit, ne sumtus non necessarios, pro more, faciat. Ex nostra parte [sc. ex parte Evangelicorum – megjegyzés tőlem, T. G.], Viennae, *Dominus Jacobus Kuntz, hucusque Comitibus et Episcopi Nitriensis Cancellista*, procul dubio ei adiungetur.” Cseytei Zsigmond a reformátusok ágense. L. Bél Mátyás levelét Ráday Pálnak. Pozsony, 1724. ápr. 27. In: BÉL, 1993. nr. 222.

⁵² Így az első ilyen kancelláriai levélnek a fogalmazványán (amelyben a Sopron, Moson és Tolna leírásával kapcsolatos kifogások szerepelnek) ez olvasható: „27. Aprilis assignatum Domino Kunst una cum Libro.” Könyv alatt itt a kéziratot kötetet érthették. L. a Kancellária levelét Bél Mátyásnak. Bécs, 1731. ápr. 17. In: BÉL, 1993. nr. 405. További kancelláriai levelek, amelyeket Kuntzknak adtak át: uo. nr. 471, 490, 504, 507, 584, 585, 594, 618, 622. Az 1733. dec. 14-én kelt kancelláriai levél (nr. 507.) kültetésén: „18. Xbris consignavi Domino Kunczt [!] pro transmissione.”

ennél összetettebb feladatokat is végzett. 1729. április 20-án kelt levelében közölte Béllal Sigray Ferenc kancelláriai előadó „magánjellegű” kifogásait Nógrád vármegyével kapcsolatban.⁵³ 1732. augusztus 4-én pedig azt a rossz hírt tudatja Béllal, hogy Mattyasovszky Imre tanácsos, akinek Bél valamely vármegyeleírásait kellett volna átnéznie, elutazott Bécsből, így azok visszaküldése késedelmet szenved.⁵⁴ Fennmaradt Bél egyik levele is, amelyben Somogy, Fejér és Bács-Bodrog vármegyék leírásáról, illetve azok ellenőrzésének előrehaladásáról érdeklődik Kuntznál. Ugyanebben a levélben utal rá, hogy elégedett a volt tanítvány közvetítői munkájával.⁵⁵

Mikoviny Sámuel (1698–1750), a későbbi jeles térképész, a *Notitia* kinyomtatott kötetében lévő mappák készítője⁵⁶ körülbelül egy évig tanult Bél keze alatt. Az anyakönyv bejegyzése szerint 1718. május 12-én iratkozott be az iskolába (nr. 124.). Miután Bél 1719 szeptemberében távozott az iskola éléről, Marth Mátyás felmérésében ott van Mikoviny neve a *classis primában*, vagyis Bél egészen távozásáig tanította őt. De Mikoviny még 1721-ben is a líceumban tanult, és amint az a következő rektor, Beer bejegyzéséből kiderül, csak ebben az évben indult el Altdorfba magasabb stúdiumokat végezni.

A későbbi kiváló mérnök-térképész tehát három évig (1718–1721) volt a líceum tanulója, ebből bő egy évig Bél tanítványa. Ez nagyon fontos adat, mivel eddig a Mikoviny-kutatás nem tudta, hogy a fiatal Mikoviny a tárgyaltdőszakban mit csinált. Emellett az anyakönyvben Marth Mátyás huszonegy évesnek írja Mikovinyt, amikor 1719-ben összeírja az első osztályos tanulókat: eszerint a későbbi kartográfus 1698-ban született. 1721-ben Beer Frigyes Vilmos 23 évesnek írja Mikovinyt, ami tovább erősíti az 1698-as születési dátumot. Így az eddig bevett 1700-as születési évet el kell vetnünk.⁵⁷

Marth Mikovinyt származására nézve nemesnek írja, míg Beer „lelkészgyerekek” nevezi:⁵⁸ életrajzából megtudható, hogy mindkét „állítás” igaz.⁵⁹ Beer azt is megjegyzi, hogy Mikoviny különösen a matematika iránt érdeklődik. Ami a Bél és Mikoviny közötti ismeretséget illeti, nyilvánvalóan szerepet játszott abban, hogy az egykori rektor Mikovinyt bízta meg egyes metszetek készítésével a *Hungariae antiquae et novae Prodromus* c. művéhez (Nürnberg, 1723), majd őt kérte fel vármegyeterképek készítésére a *Notitiába* is.⁶⁰

Prónay Gábor (?–1758) szintén Bél Mátyás tanítványa volt. Az anyakönyv tanúsága szerint a turóci származású Prónay valamikor 1714–1715-ben a líceum ta-

⁵³ L. Kuntz Jakab levelét Bél Mátyásnak. Bécs, 1729. ápr. 20. Közölve: Tóth, 2006. Függ. III. p 71–72.

⁵⁴ L. BÉL, 1993. nr. 460.

⁵⁵ „Quem ad Excelsam Cancellariam, cum litteris, Comiti Battyanio inscriptis, fasciculum, nuper dedi, eo minus dubito te rite curavisse; quo pluribus documentis cognitum habeo pridem, quam Tu res meas adtente semper administraveris.” L. Bél Mátyás levelét Kuntz Jakabnak. Pozsony, 1735. dec. 22. In: BÉL, 1993. nr. 552.

⁵⁶ Életére, munkásságára l. DEÁK, 1987.; PLIHÁL–REISZ T.–TÖRÖK, 2001. 133–265.; TÖRÖK, 2002.; ill. legújabbban Tóth, 2007. (amely tanulmányban az anyakönyvben Mikovinyről fellelhető újabb adatokat közöltem).

⁵⁷ A kérdésre bővebben még l. Tóth, 2007.

⁵⁸ Marth és Beer bejegyzéseit l. ugyanazon szám (nr. 124.) alatt.

⁵⁹ L. TÖRÖK, 2002. I. 7.

⁶⁰ Még l. Tóth, 2007.

nulója volt; Bél a neve mellé azt írta, hogy testvérének, Pálnak méltó társa szorgalomban és jó erkölcsben, továbbá, hogy 1716 márciusában elment magyarul tanulni (nr. 14.). Prónay ezután jogi pályára lépett, és egyben átköltözött Pest-Pilis-Solt vármegyébe, ahol 1733-ban és 1746-ban táblabíróvá választották.⁶¹ 1741-ben id. Révay Pál báró követe az országgyűlésen, 1751-ben Pest-Pilis-Solt vármegye követe.⁶² Bélnek ez utóbbi vármegye leírásának úgynevezett „vármegyei ellenőrzésében” volt nagy segítségére – a „vármegyei ellenőrzés” azt jelentette, hogy Bél elküldte a Helytartótanácsnak a leírások kéziratát, amelyet a hivatal továbbküldött az illetékes vármegyéknek átnézésre és kiegészítésre.⁶³ Miután tehát Bél eljuttatta a Helytartótanácsra keresztül Pest-Pilis-Solt leírását a vármegyének,⁶⁴ Prónay Gábor, amint az a Bélnek írt leveléből kiderül, sürgette az alispánt az ellenőrzésben, és maga is javított a kéziratban.⁶⁵

Prónay Pál Gábor testvérével együtt tanult a líceumban. Bél az anyakönyvbe írt bejegyzésében egyszerűen „kiváló ifjúnak” titulálta, és láthatóan sajnálta, hogy a diák a patrónusa, Okolicsányi Pál akaratából Sopronba távozott 1715 áprilisában (l. nr. 13.). Ismeretes még róla, hogy 1722–1723-ban gr. Forgách Ferenc képviselőtében, 1741-ben pedig Nógrád vármegye követeként volt jelen az országgyűlésen.⁶⁶ Pál a Prónay család szűkebb pátriája, Turóc vármegye leírásánál segédkezett: Bél elküldte neki a leírás egy korai változatát, amelyhez ő megjegyzéseket írt.⁶⁷

Radvánszky László (?–1758) ikertestvérével, Györggyel együtt tanult Bél osztályában. Bél jó diáknak tartotta mindkettőjüket, és helytelenítette, hogy másfél év tanulás után, 1718 májusában atyjuk akaratából távoztak az iskolából; mint írja, alkalmatlan időben mentek el.⁶⁸ László később az 1722–1723-as országgyűlésen gr. Zichy János képviselőtében tűnt fel;⁶⁹ 1744-ben is országgyűlési követ volt, illetve királyi tanácsosnak is kinevezték.⁷⁰ Bél valamikor 1720-ban kérte, hogy Bars vármegye két leírását, amelyet elküldött neki, adja át Nagy Boldizsár körmöcbányai jegyzőnek, aki segítséget ígért Bélnek. Ugyanitt kéri egykori tanítványát, hogy ossza meg vele, amit a „vármegyéjéről” (feltehetően Zólyomról) gyűjtött.⁷¹ Később Radvánszky Lászlóval küldette el a bányavárosok leírásának tervezetét a besztebányai (?) bányabíró részére, segítség reményében.⁷² Végül Bél – már az 1740-es

⁶¹ BOROVSKY, 1910. I. 475.

⁶² L. DIAETA nr. 5044, 5050.

⁶³ A leírások Bél általi elküldésére l. pl. Bél Mátyás levelét a Helytartótanácsnak. Pozsony, 1735. augusztus 13. In: BÉL, 1993. nr. 529.

⁶⁴ Bél az előzőleg említett, 1735. augusztus 13-án kelt levelében küldte el a vármegyeleírás egy részét (a Pilisi és a Solti járást) a vármegyéhez. L. az előző jegyzetet.

⁶⁵ L. Prónay Gábor levelét Bél Mátyásnak. Nagyszombat, 1735. november 30. Közölve: BÉL, 1993. nr. 545.

⁶⁶ L. DIAETA nr. 5048, 5049.

⁶⁷ A kézirat címe: *Delineatio Comitatus Thurócz*. L. EFK Hist. I. kkkk/26. p 360–375. Prónay megjegyzéseit l. p 374–375.

⁶⁸ L. nr. 87–88. (Bél megjegyzését l. nr. 88.)

⁶⁹ L. DIAETA nr. 5111.

⁷⁰ L. NAGY, 1857–1868. IX. 570.

⁷¹ L. Bél Mátyás levelét Radvánszky Lászlónak. Pozsony, 1720. Közölve: BÉL, 1993. nr. 129.

⁷² L. Bél Mátyás levelét Radvánszky Lászlónak. Pozsony, 1726. december 28. Közölve: BÉL, 1993. nr. 310.

években – némi anyagi segítséget is remélt egykori diákjától forráskiadvány-sorozata, az *Adparatus* soron következő darabjai kinyomtatásához.⁷³

Ruttkay Dániel ugyancsak turóci származású volt, Bél megjegyzésében „jeles tanulónak” nevezi, aki 1716 márciusában elment magyarul tanulni, miután „tanítá-sunk egy évét” befejezte (l. nr. 16.). Valószínűleg közreműködött Turóc vármegye leírásának elkészítésében, bár ez nem tisztázott. Bél egy neki küldött (valószínűleg Záborszky Jakab evangélikus lelkész által készített) adatgyűjtés verzójára írta rá Ruttkay nevét, még hozzá címzés formájában, így elképzelhető, hogy elpostázta neki az iratot átnézésre. A címzésben Ruttkay mint „Zemplén vármegye ügyésze, a Magyar Királyság ügyvédje” szerepel, és a levél Eperjesre ment, tehát feltehető, hogy a Szepesi Kamarában volt tisztviselő.⁷⁴

Tomka Szászky János⁷⁵ (1692–1762) Bél kedves tanítványa volt – „szorgalmas és istenfélő ifjúnak” nevezi megjegyzésében (l. nr. 89.). Ugyanitt az is kiderül, hogy a Radvánszkyak (Radvánszky László és György) tanítója volt. Bél megjegyzése emellett arról is tudósít, hogy a pozsonyi evangélikus egyház Tomka Szászkyt 1717-ben ösztöndíjjal a jénai egyetemre küldte – ez valószínűleg a rektornak volt köszönhető. Jénai tanulmányai után, 1724-ben Tomka Szászkyt a győri evangélikus líceum rektorává választották, majd pályafutását 1732-től a pozsonyi líceumban folytatta konrektorként, 1746–1760 között rektorként. Vagyis Bél joggal szá-míthatott segítségére a *Notitia* munkálataiban.

Tomka Szászky első, előttünk ismert segítségnyújtása Bél kéziratban maradt művéhez, a *Notitia Hungariae antiquae* című munkához kapcsolódott. E mű *Hungariae Antiquae Periodus Hunniaca* című fejezetének a két kötetes kéziratát⁷⁶ nézte át és javította 1729-ben.⁷⁷ Ezt követte Győr vármegye leírásának elkészítése: Bél tehet-séges tanítványa a cím szerint 1730. április 5-én küldte el Pozsonyba az általa készített kéziratot.⁷⁸ Bél nagy hasznát vette Tomka Szászky művének: habár nem vette át feltétel nélkül a szöveget, hanem saját maga írta meg a vármegye ismertetését, nagyban tá-maszkodott a győri rektor küldeményére.⁷⁹ Nem tudunk arról, hogy Tomka Szászky más vármegyeleírások elkészítésében segédkezett volna, viszont Bél forrásgyűjtemé-nyének, az *Adparatus*nak az elkészítéséből kivette a részét. Ő látta el jegyzetekkel a Váradi Regestrum szövegét,⁸⁰ valamint Priszkosz rétor *Attila* című művéhez⁸¹ ő készí-

⁷³ L. Bél Mátyás levelét Radvánszky Lászlónak. Pozsony, 1744. december 10. Közölve: BÉL, 1993. nr. 874.

⁷⁴ A kézirat címe: *Descriptio Comitatus Thurocziensis*. L. EFK Hist. I. kkkk/24. p 259–294. Bél megjegyzése: „Daniel Ruttkay Incl. Comitatus Zemplin. Fiscali, per R. H. Iur. advocato Eperiesini.” L. uo. 294.

⁷⁵ Életére, műveire legújabban TÓTH, 2004., ill. TÖRÖK, 2004.

⁷⁶ Ráday Lt. K. O. 55. 1–2. Még l. SZELESTEI, 1984. nr. 625.

⁷⁷ Az első kötetben a 4. fejezet végén ez áll: „Soli Deo Gloria. Finitum Iaurini 1729. Mense Martio. Lecta et correcta. m” L. Ráday Lt. K. O. 55. 1. köt. 92. Vagyis a kézirat átnézése Győrben történt, 1729-ben, ahol ekkor Tomka Szászky volt a rektor. Másrészt a bejegyzés ductusa nagy valószínűséggel meg-egyezik Tomka Szászky János kézírásával. L. Tomka Szászky János levelét pártfogóinak (fogalmaz-vány, több személynek kívánta elküldeni). Győr, 1727. április 29. LK 254. kg. 12. sz.

⁷⁸ A kézirat címe: *Notitia Comitatus Jauriensis a Joanne Tomka Szászky Professore Gymnasii Evangel(ici) Juriensis pro usibus Mathiae Belii elaborata, die 5° Aprilis a. 1730. Posonium missa*. L. OSZK Fol. Lat. 3373.

⁷⁹ A Bél által készített kéziratot l. EFK Hist. I. bb.

⁸⁰ *Ritus explorandae veritatis...* In: BÉL, 1735–1746. I/5. 191–278.

⁸¹ L. BÉL, 1735–1746. II/1. [12], 1–83, [5]

tett útmutató,⁸² és a szöveg után egy időrendi táblázatot.⁸³ 1748-ban nagyszabású földrajztankönyvét Bél előszavával jelentette meg.⁸⁴

Bélnek nem csupán azért volt hasznos a *Notitia* készítésekor korábbi pozsonyi rektorsága, mert egykori tanítványait együttműködésre tudta bírni, hanem azért is, mert kapcsolatba került egyes diákok szüleivel is. A két Radvánszky fiú, György és László tanítása révén Bél atyjukkal, a Rákóczi-szabadságharcban fontos szerepet játszott **Radvánszky Jánossal**⁸⁵ (1666–1738) is felvette a kapcsolatot. 1717. augusztus 8-án beszámolt neki arról, hogy gyermekei hogyan haladnak tanulmányaikban, és megnyugtatta, a fiúk a német nyelvet is buzgón gyakorolják.⁸⁶ Az ikrek 1718. évi távoztása után is megmaradt a jó kapcsolat a rektor és az egykori kuruc kincstartó között. Radvánszky segített is Bélnek azzal, hogy 1727-ben átnézte és véleményezte Zólyom vármegye leírását.⁸⁷

Kérdőjelesen ugyan, de megemlítendő **Szulyovszky Gáspár** pozsonyi tanács-
tag is, aki Thurzó György Szulyovszky (Sirmiensis) Teodózhoz címzett két levelét bocsátotta Bél rendelkezésére,⁸⁸ valamint vélhetően Rohács váráról is közölt vele – szintén a saját családjával kapcsolatos – információkat.⁸⁹ Valószínűleg azonosítható azzal a Szulyovszky Gáspárral, aki 1685–1769 között élt.⁹⁰ Ebben az esetben elképzelhető, hogy az ő gyermeke volt az a Szulyovszky (Syrmiensis) András, aki Bél alatt a pozsonyi líceum diákja volt,⁹¹ bár ez kronológiai megfontolások miatt kérdéses. Amennyiben azonban valóban az ő gyermeke volt a mondott András, akkor nyilvánvalóan ez szerepet játszott abban, hogy segített Bélnek.

Összegzés

A fentiekben a pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének egy részét, azaz a Bél rektorsága alatt felsőbb (első vagy második) osztályba beiratkozó 155 diák névsorát tekintettem át, illetve elemeztem. Ezek a diákok voltak – nagy valószínűséggel – Bél Mátyás tanítványai Pozsonyban. Bár a kijelölt szegmens bizonyos szempontból túlságosan szűkre szabott – nem a teljes, hanem a Bél idején tanuló diákság volt a vizsgálat tárgya –, a „szűkítés” mégsem tekinthető önkényesnek. Nagyon fontos adalékot jelenthet ugyanis Bél Mátyás munkásságának, illetve hatásának vizsgálatához annak megállapítása, hogy kik tanultak közvetlenül az ő „keze”, de legalábbis a szoros felügyelete alatt. Ehhez járul, hogy az első 93 (91) diák neve mellé ő írt – remekül megfogalmazott – jegyzeteket, és bejegyzései különös jelentőséggel és forrásértékekkel bírnak, akár a pozsonyi iskola reformálóját, akár a későbbi ragyogó történészt tiszteljük benne. Emellett fentebb rámutattam: maga Bél volt az, aki külön kezelte a két felső osztályba lépő diákokat azáltal, hogy nem a többiek nevét tartalmazó táb-

⁸² *Hodegus ad Prisci Rhetoris eclogas...* In: BÉL, 1735–1746. II/1. [12].

⁸³ *Chronotaxis...* In: uo. [1–5]

⁸⁴ *Introductio in orbis hodierni geographiam...* Posonii, 1748.

⁸⁵ Életpályájára legújabban I. HECKENAST, 2005. 353.

⁸⁶ L. BÉL MÁTYÁS levelét Radvánszky Jánosnak. Pozsony, 1717. aug. 8. Közölve: BÉL, 1993. nr. 28.

⁸⁷ L. Radvánszky János levelét Bél Mátyásnak. Radvány, 1727. ápr. 28. Közölve: BÉL, 1993. nr. 328.

⁸⁸ L. Belius, Matthias: *Comitatus Trentsineinsis*. EFK Hist. I. uuu. 75.

⁸⁹ EFK Hist. I. uuu. 111–112.

⁹⁰ L. NAGY, 1857–1868. X. 228, 230.

⁹¹ L. MATRICULA nr. 104. Még l. az előző jegyzetet.

lázatba vette bele őket, hanem az anyakönyv elején saját kezű beíratkozást írt elő nekik. Ennek oka lehetett az is, hogy a két felső osztályban már magasabb stúdiu-mokat tanultak a diákok (retorika, teológia stb.). Ez is indokolta teszi eme osztályoknak, mintegy a líceum „felső tagozatának” a külön vizsgálatát.

Bél velős megjegyzésein kívül a diákokról szerencsés esetben máshol is található információ az anyakönyvben. Ezeket is felvettem a forrásközlésbe, a beíratkozási névsorban a diákok neve után illesztve. Az így kapott adattárat, vagyis a 155 diákról szóló információkat rendszereztem, a diákok származása, felekezeti és társadalmi hovatartozása, valamint a tanintézetből való távozásuk okai, ezen belül „pályaválasztásuk” szerint. Ezzel egyrészt kirajzolódik a pozsonyi líceum „vonzáskörzete”, másrészt a diákságnak (illetve a diákság vizsgált részének) származás szerinti összetétele, az iskola utáni pályája is nagyrészt vizsgálható, elemezhető. Az így kapott végeredmény igen gazdag és tanulságos képet ad a líceumról és diákságáról a korszakban, ami jelzi az anyakönyvnek a magyar iskolatörténetre nézve páratlan forrásértékét. Ezért igen kívánatos lenne a matrikula teljes szövegének kiadása, és annak szisztematikus vizsgálata.

Végül sorra vettem azt a névsorban szereplő hét diákot, akiket Bél később bevont nagy művének, a *Notitiának* a munkálataiba – köztük olyan későbbi neves tudósokat, mint Mikoviny Sámuel és Tomka Szászky János. A bejegyzésekből kiderül: e személyekről Bél már diákkorukban is jó véleménnyel volt (amennyiben írt melléjük megjegyzést), vagyis a tanár-diák ismeretség egyértelműen szerepet játszott abban, hogy a neves tudós később megkereste őket. Emellett további két, Bélnek később szintén a *Notitiához* segítséget nyújtó személyt is megvizsgáltam, akiknek a gyermekei jártak a gimnáziumba: itt is nyilvánvaló, hogy Bél a diákokon keresztül ismerte meg a szülőket. Megállapítható tehát, hogy Bél a *Notitia* készítésekor, illetve az ehhez szükséges óriási adatgyűjtés megszervezésekor kihasználta az egykori líceumi rektorságából eredő kapcsolati tőkét, ami sok esetben döntő fontosságú volt, nemcsak egyes vármegyeleírások, hanem Mikoviny tekintetében az egész mű megvalósításának szempontjából is.

A forrásközlés tartalma és módszere

A forrásközlésben a fent ismertetett szempontok alapján a *Matricula* 159–167. oldalán található 155 nevet publikálom (felsőbb osztályba beíratkozók listája). A sorszámot, valamint a diák nevét és a saját maga által írt származási helyét félkövér betűtípussal szedtem. Ezután következnek normál betűtípussal a Bél Mátyás által írt megjegyzések. A diákokra a *Matricula* eredeti sorszámai alapján hivatkozom.

A diákokról az anyakönyv egyéb részeiben található adatokat a nevük (és Bél megjegyzései) után teszem közzé.

A 379–395. oldalakon található a Bél-rektorsága alatt alsóbb (6–3.) osztályba járók táblázata. A bejegyzést az aláírás (és az esetleges Bél-jegyzet) után, szögletes zárójelben közölöm, nyíllal (←) utalva arra, hogy ez a bejegyzés időben korábbi, mint a diák felsőbb osztályba való beíratkozása. A vonatkozó oldalszámot vastag betűvel szedtem (pl. [←**p. 384.** ...]). Jelöltem a diáknak eme táblázatban kapott sorszámát, majd a nevét is kiírtam (mivel sokszor más helyesírással van írva a nevük). A táblázat rovatait a következőképpen rövidítettem: **P:** – *Patria*; **Æ:** – *ætas*; **Pr:** – *parentes*; **C:** – *classis*; **Ad:** – *adventus*; **D:** – *discessus, mores, etc.*

A 410. oldalon van az a táblázat, amelybe Marth Mátyás a rektorsága kezdetén feljegyezte az első osztályosokat, akiket Bél Mátyástól „átvett”. A közlés módja megegyezik az előző bejegyzésekével, csak itt a → nyilat használtam, mivel Marth táblázata értelemszerűen a diákok felsőbb osztályba való beíratkozása után készült ([→p. 410. ...]). Hiányzik továbbá a Marth-féle táblázatból az **Ad:** rovat, mivel erre itt nem volt szükség.

A 411(–412). oldalon van azok névsora, akiket Marth a 3. osztályban talált. Itt csak egy olyan diák van, aki a kijelölt halmazban is szerepel (nr. 145.). Jelölés: [→p. 411. ...]. Itt is hiányzik az **Ad:** rovat. Mivel már Bél távozása után került a második osztályba, megkülönböztetésül két csillaggal (**) jelöltem.

A 419–420. oldalakon Marth azokról készített táblázatot, akiket rektorsága idején a 2. osztályból az elsőbe helyezett át. Itt is találni olyanokat, akik még Bél idején íratkoztak be a magasabb osztályba. Ugyanazok a rovatok vannak, mint amelyeket fent ismertettem, de Marth sokszor csak annyit közöl a diákról, hogy mikor lett áthelyezve. Természetesen itt is a → nyilat használtam (l. [→p. 419. ...]). Mivel e diákok csak Bél távozása után kerültek az első osztályba, megkülönböztetésül egy csillaggal (*) jelöltem őket.

A 423(–424.) oldalon Marth azokat sorolja fel táblázatban, akiket rektorsága idején a 3. osztályból a 2. osztályba helyezett át. Itt csupán két személy van, akik a kijelölt halmazban is szerepelnek, bizonyos szempontból „kakuktktojásként” (nr. 145, 149.). Jelölés: ([→p. 423. ...]). Megkülönböztetésül két csillaggal (**) jelöltem őket.

A 461–462. oldalakon az 1721-ben kinevezett új rektor, Beer sorolja fel az első osztályban „talált” diákokat. Ezek között vannak olyanok, akik még Bél idején íratkoztak be a felsőbb osztályokba. A 462. oldalon az egyik „kakuktktojás” is szerepel a 2. osztályban „találtak” között (l. nr. 145.). Jelölés: [→p. 461./462. ...]. Természetesen itt sincs **Ad:** rovat.

Forrás

Rectore Matthia Belio ab anno 1714–1719⁹²

1. **Daniel Seffarovszky Neosoliens.** Discedit cum Segnero ad Hungaros 1714. Oct. Redit 1716. m. Iunio. Valedicit 1717. m. Iulio.
2. **Stephanus Grébecz Tsetnekiens.** Anno et Mensibus aliquot disciplinæ satisfecit nostræ. Abiit 1715. Gotham, continuandorum caussa studior[um]; atque illinc 1716. ineunte vere Ienam, ubi ecclesiæ stipe triennio toto altus fuit.
3. **Matthias Benczik Tissanocziens. Com. Castrif.** Adiungit se Aulæ Celsissimi Principis Valdeckiensis, cum is sacris Paschalibus 1717. heic interfuisset, ab ipso Principe acceptus indulgentissime.
4. **Stephanus Komoray Puchoviensis.** Abit Komarinum linguæ Hung. caussa. 1717. m. Iun.
5. **Michael Pribiss Com. N. Honthen[is]** Iuvenis divinorum iuxta et humanorum studiorum amantissimus, cum annos quinque et medium apud nos exegisset, honeste valedixit, politiæ in posterum operaturus. Abit 1719. d. 20. Aug.

⁹² Ismeretlen kéz bejegyzése.

6. **Nicolaus Karlaveczi Tissanocziens. Com. Castrif.** Valedicit studiis 1716. d. 24. Febr.
7. **Stephanus Korbelik Miaviens.** Valedicit scholæ 1715. m. Maio, cum apud nos annum fere explesset. Fuit alumnei senior.
8. **Jeremias de Schmidegg. Cremn.** Abiit, bona cum venia ad Germaniæ Academias.
9. **Johannes Benedicti Neosoll.** Homo nauici, et multis clarus facinoribus. Rediit cum rectore et disciplina in gratiam. Tandem abii ad suos 1715. m. Iun. Deus ei mentem meliorem.
10. **Paulus Dubovay Calnovien.** Homo pertinax, abiit invito Rectore Iaurinum 1714. Oct.
11. **Michael Parvi Neosol.** Morbo correptus, abiit ad suos, homo alioquin non malus, cum annum apud nos explevisset. 1715. m. Iulio.
12. **Martinus Schinkovitz Szászens.** Abiit 1714. d. 10. Aug. exculturus ling. Hungar. Rediit 1716. m. Maio. Inde constans apud nos mansit, Vellegrandii primum, mox Szerdaheliorum pædagogus. Stipe ecclesiæ Tubingam promotus abiit A° 1719. 15. Sept.⁹³ Feliciter!
13. **Paullus Pronay Thurocziens.**⁹⁴ Non tam sua, quam Patroni voluntate, P. Dn. Paulli Okolitsáni, cum discipulis Sandoriis abiit Sempronium 1715. m. Apr. Iuvenis optimus.
14. **Gabriel Pronay Thurocz.**⁹⁵ Superioris Frater, et diligentia bonique moris æmulus. Abiit 1716. m. Martio ad excolendum Hungar.
15. **Georgius Bodo Thurocz.** Bonæ indolis homo, abiit ad Hung. 1716. m. Nov. Diutius apud Iaurienses substitit, ubi et Classi Grammatistarum cum laude præfuit.
16. **Daniel Ruttkay Thurocz.**⁹⁶ Iuvenis bonæ notæ, abiit 1716. m. Mar. ad ediscendam Linguam Hungaricam, cum annum satisfecisset disciplina nostræ.
17. **Paulus Suhajda Baccabaniensis** Ob ætatem iusto adultiorem ineptus ad studia, abiit 1716. m. Dec. in vico quodam Comitatus Hontensis ludi magister factus. [p. 160.]
18. **Alexius Kostolyani de eadem.**⁹⁷ Caussarum Patrono se addixit 1716. Mense Febr. Homo non malus, sed magnis rebus haud natus.
19. **Johannes Benkovics Nicopol.** Homo, ad speciem probus, sed quod ebriositatem nollet vitare, turbas tandem excitavit publicas, hinc absente Rectore, 1716. mense octob. post carceres et verbera, dimissus.
20. **Samuel Szulyoviny Novisoll.** Optimæ vitæ et studiorum cum esset A° 1716. intra 28. et 29. Aprilis, a nocturnis spectaculis, quæ ob natum Archidu-

⁹³ A tübingeni egyetemre 1719. október 12-én íratkozott be. L. TAR, 2004. nr. 2974. (Az előfej tévesen „Wittenbergi Egyetem” tübingeni helyett.) 1722-ben Bél ajánlotta az akkor még Tübingenben tanuló diákot Krmann Dániel püspöknek. L. Bél Mátyás levelét Krmann Dánielnek. Pozsony, 1722. április 11. Közölve: BÉL, 1993. nr. 167.

⁹⁴ Személyére még l. a bevezető tanulmányt.

⁹⁵ Személyére még l. a bevezető tanulmányt.

⁹⁶ Személyére még l. a bevezető tanulmányt.

⁹⁷ Valószínűleg megegyezik azzal a kosztolányi Kosztolányi Elekkel, aki 1699-ben született és 1750-ben halt meg, apja Zsigmond, gyermekei Erzsébet és Lőrinc. L. KEMPELEN, 1911–1932. VI. 169.

cem Leopoldum exhibebantur, redux, ad ædes hospitis Rosneriani, sopore obrutus, in Danubio mergitur.

21. **Stephanus Baronyay Debrecziens.** Calvinianus. Abiit Viennam. Homo ad speciem probus, sed nimium sibi indulgens.
22. **Georgius Domahidy Szatmarien[sis]** Calvinianus. Excusso melioris Disciplinæ iugo, et deserto Rectoris hospicio, abiit ad Pontificios. Mox retractus ad suos, militiam secutus est.
23. **Georgius Christianus Maternus Poson.** Cum Cl. M. Iohanne Koglero, hactenus Conrectore nostro, iam Teschinium evocato Rectore, bona venia abiit.
24. **Stephanus Nagl St. Georgien[sis].** Abit 1717. m. Iunio ad Hungaros. Inde redux ap. Gen. Dn. Gabr. Skaritzam iura excoluit, anno integro. Meruit probitate morum Ecclesiæ subsidium, stipendium vocant.
25. **Johannes Hartmajer Pos.** Cum se adplicuisset Iureconsulto, a conscientia mire exagitatus, reliquit vitæ illud institutum, mercator imposterum futurus, abit Anno 1717. m. Iun.
26. **Johannes Christophorus Malik Sz. Gëorg.** Valedicit 1717. m. Aug. cum studiis cum laude fuisset operatus annos fere tres, applicuit se politiæ.
27. **Georgius Plorantzius Leutshovien.** Studia deserit A° 1715. m. Ian. Homo in abdomen pronus.
28. **Josephus Albertus Schönberger Poson.** Homo studiis incommodus. Cum fraude abit, 1715. M. Oct.
29. **Ladislauus Sóós Com. N. Honthen[sis].** Valedicit honeste 1715. Maio.
30. **Georgius Sóós Com. N. Honthen[sis].** Sequitur priorem.
31. **Johannes Christophorus Seegner Poson.** Anno 1714. M. Octob. abit ad ediscendam ling. Hung. una cum Seffarovskio N° 1. Redit 1716. m. Iunio. Iterum abit A° 1717. Iaurinum, inde Losontzinum A° 1718.
32. **Johannes Farkas Kapornakien[sis].** Homo non malus, sed a natura non ad studia factus. Abit ad suos A° 1718.
33. **Joannes Sartor Jauriniensis.** [!] Cum annis septem, hic et Neosolii disciplinæ meæ satisfecisset, abit b. c. D. Ienam 1719. m. Iun. Feliciter.
34. **Martinus Bohuradt Lyptoviens.** Egregius iuuenis, posteaquam toto quinquennio cum laude studiis apud nos fuisset operatus, abit Hallam A° 1719. d. 15. Sept. Feliciter!
35. **Paullus Sandor de Osztraticz.** Abit, iussu Avi sui, P. Dn. Pauli Okolitsáni, una cum præceptore, Paulo Pronay, Sempronium 1715. m. April. [p. 161.]
36. **Ioannes Hodikius Com. N. Honthen[sis].** Artem amplectitur pharmaceuticam sponsore ipso Rectore, ap. Dn. Kochmaysterum, A° 1715. m. Aprili.
37. **Georgius Scultety Vetusolien[sis].** Natura cum ad studia esset ineptus, et nimia indulgentia Parentum depravatus, sine fructu redit ad suos 1716. m. Dec.
38. **Johannes Benkner Novisolien[sis].** Mercaturæ se addicit A° 1715. apud Generosum Dn. Wiland.
39. **Georgius Mészáros Nytriensis.** [→p. 410.: „3. Georgius Mészáros P: Nytriensis Pr: Civis Æ: 21. D: —”] [→p. 461.: „2. Georg. Meszaros P: Nitriensis Pr: Civis Æ: 23. D: d. 20. Mart. A. 1722. discessit Kilonium commendatione Rectoris, cui male rependit beneficium.”]
40. **Georgius Fornet Puchovyensis.** Homo femineæ indolis, deserit studia 1716. M. Aprili. Redit cum Misis in gratiam.

41. **Ioannes Gaiecz Carponen[sis]**. Amplexus artem pharmaceuticam, apud Dn. Peltz, homo non plane bonus, certe ad studia ineptus. Abit 1714. Novembri.
42. **Ioannes Vidiny Bozokien[sis]**. Sequitur priorem, et profitetur eandem artem.
43. **Johannes Sorok Jauriensis**. Homo nequam, cum ferri mores eius non possent, abit ad suos 1714. m. Nov.
44. **Paulus Tisztapatak Jauriensis**. Delicatus abit ad suos.
45. **Emericus Bodor. Basingien[sis]**. Neglectus a teneris, cum resarcire damnum haud potest, abit Viennam 1714. M. Septemb.
46. **Michaël Rátz. Norsinczien[sis]. Com. Castrif.** Valetudinarius abit.
47. **Daniel Sý Sz. Georgiensis**. Brevi post adventum excusso iugo ad Pontificios, quibus domi adsueverat, transit, retractus ad suos 1715. m. Maio.
48. **Ephraim Nosticius Neusol**. Tertia post adventum hebdomade turpissima scabie occupatus, cum toto trimestri male habuisset, ægerrime convalescit, abitque ad suos 1715. m. Febr. Homo ob ætatem delicatam in studiis remissior.
49. **Martinus Tót Com. Neográdien[sis]**. Homo trium Litterarum, i. e. Fur, abit accepto consilio abeundi.
50. **Jacobus Carduelis Carponensis**. Homo abdomini natus. Scurra.
51. **Alexander Szirmiensi de Szúlyó**. Bonæ mentis adolescens abit ad caesarum patronum Gen. Skaritza. A° 1714. m. Novembr[i].
52. **Tobias Tzuk Comitatus Castrif.** Fucus fruges consumere natus. Abit 1714.
53. **Michaël Kontor Nemeskeriensis Com. Sopron**. Homo levis pravo consortio irretitus abit 1716. m. Ian. Postea artem pellionum didicit.
54. **Matthias Heller Nemesker. Com. Sopron**. Fur, immo sacrilegus, cum alumneum pecuniola, quæ curari consuevit, fraudasset sæpe iterumque, schola eiectus est 1717. m. Martio.
55. **Joannes Justh de Neczpall**. Optimæ indolis adolescens, in medio studiorum flore, voluntate parentis valedicit scholæ, politiæ in posterum operaturus. [p. 162.]

ANNO MDCCXVI.

Partim advenerunt, partim translocati sunt,
promissa legib[us] obedientia, sequentes.

56. **Elias Zabler Schemniciensis**. Adductus a R. Parente Iacobo Zablero exule ipsis Kalendis Martiis. Abit ad Hungaros 1717. m. Octob. pessimæ frugis adolescens.⁹⁸
57. **Nicolaus Mednyanszky S. Györgen[sis]**. [!] Abit mense Novembri 1716. excolendi Hungarismi causa. Inde redux, cum toto biennio graviter in studia incubuisset, iunxit se Excellent. Viro Seckendorffio. [←p. 384.: „142. Nicolaus Mednyánsky P: Sz. Georg. Nob. Æ: 15. C: III. Ad: – [1715] D: –.”]

⁹⁸ Zabler később a dán király magyar testőrségének vezetője lett. Valamilyen okból újra felvette Béllal a kapcsolatot. Bél válaszlevelében kifejezi örömét, hogy Zabler még emlékszik az ő tanításaira, egyben kéri Zabbert, hogy ellenőrizze a dán királyi könyvtárban, megérkeztek-e az általa küldött *Notitia*-kötetek. L. Bél Mátyás levelét Zabber Illésnek. Pozsony, 1738. február 1. Közli: BÉL, 1993. nr. 700.

- 58. Stephanus Szenesy, Ujhellyiensis.** [←p. 384.: „143. Stephanus Szenyesi [!] P: Trenchin. Nob. Æ: 17. C: III. Ad: – [1715] D: –.”] [→p. 410.: „9. Stephanus Szenesy P: Ujheliensis Pr: Nob. Æ: 21. D: Profectus Iaurinum cum Rosneri filio Hungaricæ linguæ erga d. 14. 9bris 1719.”]
- 59. Stephanus Ketskés Sz. Georgensis.** Homo delicatus, ad Hungaros abit 1718. neque ad studia redit amplius. [←p. 384.: „140. Stephanus Ketskés P: Sz. Georg. Nob. Æ: 16. C: III. Ad: m. Nov. [1715?] D: –.”]
- 60. Joh. Gustavus Kastenhoffer Baziniensis.** [←p. 384.: „141. Ioh. Gustav. Kastenhoffer P: Basing. Æ: 16. C: III. Ad: m. Ian. [1715?] D: –.”] [→p. 410.: „12. Joh. Gustavus Castenhofer P: Basingensis Pr: Nob. Æ: – D: –”] [→p. 461.: „Io. Gustav. Castenhofer P: Basingensis Pr: Nobilis Æ: – D: d. 25. April. A. 1722. in Academiam⁹⁹ discessit, dissolutionibus moribus & profusa gula. Meliorem futurum *in exteris agris* speramus.”]
- 61. Andreas Pachel Neosoliensis.** Abit ad Hungaros 1719. [←p. 384.: „144. Andr. Pachel P: Neosol. Æ: 17. C: III. Ad: m. Ian. [1715] D: –.”] [→p. 410.: „10. Andreas Pachel P: Neosoliensis Pr: Civ. Æ: 20. D: Abiit d. 9. Octobr. ad Hungaros. A. 1719. Rediit d. 30. Iun. 1720.”]
- 62. Johannes Gottofredus Fischer. Neosoliensis.** Kal. Mai. Homo, qui avitam virtutem exuit, abit profugus eodem anno.
- 63. Andreas Welligrand Nemethjandorffensis. Moson.** 18. Mai. Iuvenis egregiæ indolis, rebus apud nos cum laude peractis ICTos secutus elst].
- 64. Georgius Dosnyak Winensis.** Idibus Mai venit Eperies. Abit mense eodem 1717. honeste valedicens.
- 65. Emericus Missowich Honthens.** Nonis Iunii Sempronio. Abit 1717. cum sæpe iterum[ue] ad frugem meliorem fuisset revocatus.
- 67. [!] Iohannes Zaszkalitzky Arvensis.** [→p. 410.: „4. Ioan. Zaszkalitzky P: Arvensis Pr: Civis Æ: 22. D: Iuvenis et literarum studiosissimus, et pietatis veræ cultor, cum in Lyceo nostro quatuor, et quod excurrit, annos peregisset, d. 9. Sept. 1720. præmissa valedictione, Halam petiit. Deus adsit conatibus ejus!”]
- 68. Georgius Miklyan Thurocziensis.** Homo diligens et probus, abit intempestive ad Hungaros A° 1719. m. Mart[io].
- 69. Samuel Praiß Rosnaviensis.** [→p. 410.: „2. Samuel Preisz [!] P: Rosnaviensis Pr: Civ. Æ: 25. D: –”] [→p. 461.: „Sam. Preisz P: Rosnav. Pr: Civis Æ: 26 D: d. 13. Sept. A. 1723. optima Præceptorum commendatione in Academiam Ienensem *profectus*. Adsit Numen conatibus suis!”]
- 70. Jacobus Kuntz Matthæiwillensis.**¹⁰⁰ Abit bona venia ad Hung. Inde redux A° 1718. iterum Sempronium discedit.
- 71. Petrus Lendrey Scepusiensis.** Iungit se priori 1717. m. Octob.
- 72. Iosephus Darvas subscripsit.** Calvin. Honestè valedicit Anno 1719. d. 5. Oct. [→p. 410.: „6. Iosephus Darvas P: Losonziensis Pr: Nobil. Æ: 18. D: Discessit d. 6. octobr. a matre domum revocatus. A. 1719.”]¹⁰¹

⁹⁹ Beer Frigyes Vilmos nem jelöli, hogy Kastenhoffer melyik egyetemre ment. Máshonnan tudható, hogy a lipcsei egyetemre íratkozott be 1722. szeptember 12-én. L. TAR, 2004. nr. 2594.

¹⁰⁰ Személyére még I. a bevezető tanulmányt.

¹⁰¹ Darvas József távozását mind Bél, az egykori rektor, mind pedig Marth Mátyás, a szeptemberben beiktatott új rektor feljegyezte (utóbbi egy nappal későbbre datálva azt). Bél egyébként 1719. október

73. **Paulus Sátor Comariensis.** Valedicit m. Aug. 1717. Calvin[ianus].
74. **Michäel Septius Novisoliensis, Nobilis Hung.** Abit 1718. m. Octob. Homo varius. [p. 163.]
75. **Ioannes Gyarmathy Trenchiniensis.** Diligentem se modestumque præbuit. Abit A° 1718. [1719?] d. 20. Mai ad Hungaros.
76. **Adamus Krencsey Nitriensis.** Honestè valedixit ineunte A° 1718.
78. [!] **Daniel Jezerniczky Thurucensis.** Insalutato Rectore, clam se subduxit. Homo alioquin non malus. 1717. 12. Febr.
79. **Emericus Mikoviny Holicsiensis.** Castra secutus, homo proiectæ audaciæ. [←p. 384.: „146. Emericus Mikovini P: Nitriens. Nob. Æ: 13. C: III. Ad: – [1715?] D: –.”]
80. **Paulus Raksany Thurociensis.** Superiorem popularem abduxit, et cum eo clam abiit, homo ineptissimus.
81. **Michael Heisler Trenchiniensis.** Mercaturæ se addixit 1717. m. Apr. [←p. 385.: „156. Mich. Heißler P: Trenchin. Nob. Æ: 17. C: III. Ad: 3. Mar. [1716] D: –.”]
82. **Andreas Messko Arvensis.** Vulnerato commilitone, cultri iactu, clam se proripuit, homo alioquin non malus. A° 1717. d. 25. Nov. [←p. 385.: „153. Andreas Messko P: Arvensis Nob. Æ: 16. C: III. Ad: – [1716] D: –.”]

ANNO MDCCXVII.

Ad diem 17. Februarii.

83. **Thomas Kmethoni Vetuzoliensis.** Abit cum Christoph. Segnero ad Hungaros. 1717. m. Iunio. Redit 1718. atque deni [!] abit Ienam 1719. d. 15. Iun.
84. **Samuel Lipszky Trenchiniensis.**¹⁰² Abit bona venia, cum bene se gessisset A° 1719. m. Febr.
85. **Stephanus Baross Nytriensis.** Valedicit honestè 1719. m. Majo.
86. **Emericus Ruzicska Nytriensis.** Abit ad Hung. 1719. m. Feb.
87. **Georgius de Radvany.**
88. **Ladislaus de Radvany.**¹⁰³ Frater uterque, annum et semestre cum laude studiis operatus, voluntate P. Dn. Parentis, intempestive valedicunt. Anno 1718. m. Maio.
89. **Ioannes Szászky Vetusoliensis.** Diligens piusque iuuenis, Radvanskyorum præceptor, stipe Ecclesiæ Anno 1719. d. 15. Sept. Ienam missus. Felicitè!
90. **Josephus Kosztolany ex Comitatu Barsiensi.** [---]¹⁰⁴ Honestè valedicit.

6-án írta meg Ráday Pálnak – a két Darvas-fiú, József és Ferenc (utóbbi l. nr. 114.) pártfogójának (gyámjának?) –, hogy három év után tisztességgel elengedte őket. L. Bél Mátyás levelét Ráday Pálnak. Pozsony, 1719. október 6. Közölve: BÉL, 1993. nr. 66. Darvas Józsefre még l. uo. nr. 39, 45, 54, 131, 502, 565, 599.

¹⁰² Nagy valószínűséggel azonosítható azzal a Lipszky Sámuellel, akinek apja Lipszky (I.) István, anyja Kotucs Erzsébet volt, és aki tanulmányai végeztével főként birtokai irányításával törődött. L. REISZ T., 2002. 63–65., 74.

¹⁰³ Személyére még l. a bevezető tanulmányt.

¹⁰⁴ Értelmezhetetlen jel (talán az aláírás „subscribere” rövidítése?). A diák írta.

91. **Alexander Okolicsanyi de Okolicsna.** Homo ad speciem ineptus, diligens tamen et probus, abit 1718. d. 20. Mar.
92. **Georgius Moszticzky ex Comitatu Trenchiniensi.** Intempestive deserit studia.
93. **Stephanus Raicsany ex Comitatu Trenschiensi [!].** A° 1719. d. 30. Aug. abit, cum non male se gessisset.
94. **Balthazar Keserús Novisoliensis.** [p. 164.]
95. **Martinus Knogler Baccaban.**
96. **Christophorus Nedeczky Threncsiniensis.**
97. **Emericus Hulej Thuroczienis.**
98. **Johannes Szallay ex Comitatu Gömöriensis.** [→p. 410.: „15. Ioan. Szallay **P:** Gömöriensis **Pr:** Civis **Æ:** 20. **D:** Ad parentes reversus d. 11. 9bris 1719. Rediit sub initium Febr. A. 1720.”] [→p. 461.: „6. Ioan. Szallay **P:** Gömöriensis **Pr:** Civis **Æ:** 22. **D:** d. 25. April. 1722. in Acad. Jenensem discessit, homo ex temperamenti sui indole *avaritiae et sordibus deditus.*”]
99. **Johannes Lehocky Sarosiensis.** [→p. 410.: „16. Ioh. Lehoczky **P:** Sarosiensis **Pr:** – **Æ:** – **D:** Discessit ad Hungaros d. 8. 9bris 1719.”]
100. **Samuel Schwartz Scepusiensis.**¹⁰⁵
101. **Ioannes Christianus Mirus Poseniensis.** [←p. 384.: „139. Joh. Christ. Mirus **P:** Posen. **Æ:** 15. **C:** III. **Ad:** m. Ian. [1715] **D:** –”]
102. **Georgius Sabler Gömöriensis.** [→p. 410.: „20. Georgius Sabler **P:** Gömöriensis **Pr:** Civ. **Æ:** 19. **D:** Discessit sub. init. Iun. 1720. ad suos, in Germaniam profecturus, sed immaturus adhuc ad studia Academica.¹⁰⁶ Homo temporis prodigus, sibique male consulens.”]
103. **Carolus Fridericus Czauner Tyrnaviensis.** [←p. 384.: „145. Carol. Frid. Zauner **P:** Tyrnav. Nob. **Æ:** 13. **C:** III. **Ad:** m. Sept. [1715] **D:** –.”]
104. **Andreas Syrmiensis de Karom & Szulo.**
105. **Emericus Zerdahely de Nyitra Szerd.** [→p. 410.: „1. Emericus Zerdahelyi **P:** De Nyitra Szerd. **Pr:** Nobil. **Æ:** 18. **D:** A. 1719. ante ferias nativitatis Christi [?] domum a matre vocatus, visitandi caussa; sed non rediit.”]
106. **Johannes Bernat Trentsiniensis.**
107. **Joannes Kaldy Iauriensis.**
108. **Elias Wrathily Ujheliensis.** [→p. 410.: „13. Elias Wratheli **P:** Ujheliensis **Pr:** Civ. **Æ:** 21. **D:** Discessit 9. 8bris ad Hungaros. A. 1719.”]
109. **Georgius Sebbey Trenchiniensis.*** [←p. 390.: „295. Georgius Sebej [!] **P:** Trenchin. **Æ:** 18. **Pr:** Nobilis **C:** III. **Ad:** –**D:** Translocatus ad Clas. III. m. Iunio.”] [→p. 420.: „16. Georgius Sebej **P:** Trentch. **Pr:** Nob. **Æ:** 20. **Ad:** 13. Iun. 1720. **D:** –.”] [→p. 461.: „13. Georgius Sebej **P:** Trenchiniensis **Pr:** No-

¹⁰⁵ Bél sajnálkozva írja 1719 decemberében Bohus György kérszárki iskolaigazgatónak, hogy „a ti Schwartz-otok”, akit Bohus ajánlott, és akit ő, Bél is nagyon támogatott és szeretett, búcsú nélkül távozott az iskolából. L. Bél Máttyás levelét Bohus Györgynek. Pozsony, 1719. december 7. Közölve: BÉL, 1993. nr. 75. Nagy valószínűséggel az itt szereplő, saját megjegyzése szerint szepességi (nyilván előzőleg Bohusnál Késmárkon tanuló) Schwartz Sámuelről van szó.

¹⁰⁶ Georgius Sabler 1720. október 7-én íratkozott be a hallei egyetemre, ahol teológiát hallgatott. L. TAR, 2004. nr. 928.

¹⁰⁷ Beer nem jelölt sem hónapot, sem évet.

bilis **Æ**: 22. **D**: d. 28.¹⁰⁷ valedixit ad caussarum magistrum ex parentum persuasione accessurus utut studiis necessariis non fuerit instructus.”]

- 110. Andreas Ganyi Possoniensis.** [←**p.** 392.: „345. Andreas Ganyi **P**: Daróczyensis **Æ**: 16. **Pr**: Nob. **C**: III. **Ad**: [1718] **D**: –.”]¹⁰⁸
- 111. Antonius Justh Turoczyensis.**
- 112. Michael Schütz Sz. Gyorgyiensis.** [←**p.** 390.: „292. Michael Schütz **P**: S. Georgens. **Æ**: 17. **Pr**: Civis **C**: III. **Ad**: 15. Dec. [1716.] **D**: Venit 1716.”]¹⁰⁹
- 113. Nicolaus Moszticzky de Pucho.** [←**p.** 390.: „294. Nicolaus Mosticky **P**: Trenschin. **Æ**: 15. **Pr**: Nobilis **C**: III. **Ad**: 7. Febr. [1717] **D**: –.”]
- 114. Franciscus Darvas Lossontziensis.**¹¹⁰
- 115. Adamus Magyar Comariensis.** [p. 165.] [←**p.** 390.: „300. Adamus Magyar **P**: Aranyasens. **Æ**: 15. **Pr**: Superintend. Calvinianus **C**: III. **Ad**: 14. Iun. [1717] **D**: –.”]
- 116. Christophorus Jacobus Schweger Norinbergensis.** [←**p.** 384.: „147. Christoph. Iac. Schweger [!] **P**: Noriber. **Æ**: 13. **C**: III. **Ad**: – [1715?] **D**: –.”]
- 117. Andreas Ruzicka Ujheliensis.*** [←**p.** 392.: „347. Andreas Ruzička **P**: Ujheliens. **Æ**: 16. **Pr**: Nob. **C**: III. **Ad**: – [1718] **D**: –.”] [→**p.** 419.: „3. Andreas Ruzitska **P**: Ujeliens. **Pr**: Nob. **Æ**: 18 **Ad**: 11. Xbr. 1719. **D**: Post aliquot hebdomadas, die nempe 23. Ian. 1720. patre ægrotante, domum est revocatus.”]
- 118. Paulus Petrosolinus Puchoviensis.** [←**p.** 392.: „344. Paulus Petrosolinus **P**: Puchoviens. **Æ**: 17. **Pr**: civis **C**: III. **Ad**: [1718] **D**: –.”]
- 119. Carolus Ferdinandus Beigler. Posoniensis.** [←**p.** 384.: „148. Carol. Ferd. Beigler **P**: Poson. Nob. **Æ**: 13. **C**: III. **Ad**: – [1715] **D**: –.”]
- 120. Matthias Schmiddelius Posoniensis.** [??**p.** 381.: „53. Matthias Schmid. [?] **P**: Posoniens. **Æ**: 11. **C**: V. **Ad**: eodem (8. Ian.) [1715] **D**: –.”]¹¹¹

ANNUS MDCCXVIII.¹¹²

- 121. Emericus Zaborszky Thuroczyensis.**
- 122. Alexander Rakich Sarosiensis.**
- 123. Michael Kotsmár Hodossiensis ex Eörség.** 4. Aprilis.¹¹³ [→**p.** 410.: „7. Michaël Kotsmár **P**: Hodossiensis **Pr**: Nob. **Æ**: 21. **D**: –”] [→**p.** 461.: „4. Mich. Kotsmar **P**: Hodossiensis **Pr**: Nobilis **Æ**: 23. **D**: A. 1724. d. 30. Mart. in academiam Ienensem petiturus nobis honeste valedixit.”]
- 124. Samuel Mikovinj Thurrotziensis.**¹¹⁴ [–] 12. Mai.¹¹⁵ [→**p.** 410.: „5. Samuel Mikovini **P**: Turoczyensis **Pr**: Nobilis **Æ**: 21. **D**: –”] [→**p.** 461.: „3. Sam. Mikovini **P**: Turoczensis **Pr**: Pastoris F. **Æ**: 23. **D**: d. 20. Sept. A. 1721. a nobis

¹⁰⁸ Kérdés, hogy ugyanarról a személyről van-e szó, mivel itt más szerepel származási helyeként.

¹⁰⁹ Az utolsó megjegyzés azért került az „eltávozás” rovatba, mert Bél azt a gyakorlatot alakította ki, hogy ide írta mind a megérkezés, mind az eltávozás évét. Itt azonban az eltávozás hiányzik, mert az vélhetőleg már Bél távozása után történt.

¹¹⁰ Személyére l. a 106. jegyzetet, ill. még l. BÉL, 1993. nr. 39, 45, 56.

¹¹¹ Kérdéses, hogy ugyanazon személyről van-e szó (feltehetőleg Bél rövidítettete a családnevet).

¹¹² Későbbi kézzel ceruzával a margón: „Rectore Belio.”

¹¹³ Nem Bél kézírása.

¹¹⁴ Személyére még l. a bevezető tanulmányt.

¹¹⁵ Valószínűleg nem Bél kézírása.

in academiam Altdorfensem discessit, homo studiis mathematicis præcipue addictus.”]

- 125. Stephanus Raimannus Trenchiniensis.**
- 126. Stepanus Szirmiensis Trenchiniensis.**
- 127. Johannes Rumi Jauriniensis.** [!] [←p. 379.: „4. Johannes Rumi **P:** Iauriens. **Æ:** 13. **C:** IV. **Ad:** – [1714?] **D:** Abiit, nec salutato Præceptore, cum iam ad Classsem III. fuisset locatus.”] [←p. 392.: „352. Ioh. Rumi **P:** Iaur. **Æ:** 15. **Pr:** Civis **C:** III. **Ad:** – [1718] **D:** Mercaturæ se addicit 1719. redux denuo.”]¹¹⁶
- 128. Adamus Nagly St. Georgensis.** [←p. 379.: „7. Adamus Nagly **P:** Sz. György. **Æ:** 12. **C:** IV. **Ad:** – [1714?] **D:** –.”]
- 129. Ericus Tilff. Hatzek.** [←p. 389.: „258. Ericus Gerh. Tilff. **P:** Militis filius [!] **Æ:** 15. **C:** IV. **Ad:** 3. Iun. [1717] **D:** Abit Neosolium 1718. ex tutorum voluntate.”]
- 130. Johannes Morvaj Halacsensis.** [←p. 390.: „304. Ioh. Morvaj **P:** Trentsin. **Æ:** 17. **Pr:** Nobilis **C:** III. **Ad:** 30. Sept. [1717] **D:** –.”] [?←p. 392.: „343. Ioh. Morvaj **P:** Trench. **Æ:** 16. [?] **Pr:** Nob. **C:** III. **Ad:** – [1718] **D:** –.”]¹¹⁷
- 131. Samuel Kovács Baziniensis.**
- 132. Gabriel Gellén Lossontziensis.** [→p. 410.: „14. Gabriel Gellén **P:** Lossontziensis **Pr:** Nobil. **Æ:** – **D:** Durissimæ cervicis Calvinista, bonis admonitionibus locum dans nullum, emansit.”]
- 133. Johannes Fabri Neogradiensis.**
- 134. Nicolaus Legénus Muraszombathiensis.** [p. 166.] [→p. 410.: „8. Nicolaus Legenius **P:** Muray-Szombathiensis [!] **Pr:** Civ. **Æ:** – **D:** Iuvenis optimus gratissimusque valedixit fer. II. Pasch. A. 1720. ad patronum caussæ se recipiens jubente studiorum promotore.”]
- 135. Samuel Cséri Carponensis.** [→p. 410.: „17. Samuel Cséri **P:** Carponensis **Pr:** – **Æ:** 22. **D:** Dimissus a Rectore est, cum morbo superato vires iterum acquisivisset; idq[ue] propter summam incuriam, qua malum ipse sibi accersiverat, totiq[ue] Alumneo nostro accersere potuisset. Discessit a feriis paschalibus A. 1721.”]
- 136. Daniel Glosius Kis-Hontensis.** [→p. 410.: „18. Daniel Glosius **P:** Kis-Hontensis **Pr:** – **Æ:** 18. **D:** –”] [→p. 461.: „7. Dan. Glosius **P:** Kis-Hontensis **Pr:** Past. Fil. **Æ:** 20. **D:** d. 20. April. A. 1722. discessit in Academiam Jenensem, quem, ut tempus bene impendat, Deus regat.”]¹¹⁸
- 137. Samuel Czirbesz Csetnekiensis.*** [→p. 419.: „11. Samuel Czirbez. Translocatus d. 22. Maj. 1720 (in classem primam).”] [→p. 461.: „16. Sam. Czirbes **P:** Gömöriensis **Pr:** Colon. **Æ:** 20. **D:** A. 1724. d. 12. Sept. in Acad. discessit.”]¹¹⁹

¹¹⁶ Nyilvánvalóan ugyanaz a személy. Amikor másodszor is visszatért 1719-ben, akkor írhatta be a nevét saját kezűleg az anyakönyvbe (ekkor léphetett a 2. osztályba).

¹¹⁷ A 2. bejegyzés 1718-ban készült. Kérdés, hogy egy másik, szintén Morvaj János nevű személyre vonatkozik-e, vagy valamilyen adminisztrációs hiba történt. Az is elképzelhető, hogy ismételte a 3. osztályt.

¹¹⁸ Glosius részére Bél írt ajánlólevelet az egyetemre, amelyet Johann Franz Budde jénai egyetemi tanárnak címzett. L. Bél Mátyás levelét Johann Franz Buddének. Pozsony, 1722. április 19. Közli: BÉL, 1993. nr. 168.

¹¹⁹ Beer nem jelöli, hogy Czirbesz melyik egyetemre ment, de máshonnan ismeretes, hogy a jénai egyetemre íratkozott be 1724. október 9-én. L. TAR, 2004. nr. 1748. További életrajzi adatokat l. uo.

- 138. Johannes Simonides Neozoliensis.*** [→p. 419.: „10. Ioannes Simonides. Translocatus d. 22. Maj. 1720. (in classem primam)"] [→p. 461.: „15. Ioan. Simonides **P:** Neosoliensis **Pr:** Pastoris Filius **Æ:** 20. **D:** A. 1724. d. 1. Sept. in Academiam Lipsiensem egregius & bonæ mentis iuvenis Theologiæ se addixit.”]
- 139. Paulus Lucas (Lucæ?) Muranensis.**
- 140. Michael Wagner Transylvanus.*** [→p. 419.: „9. Michael Wagner. Translocatus d. 22. Maj. 1720. (in classem pimam)"] [→p. 461.: „12. Michael Wagner **P:** Transsylv. **Pr:** Civis **Æ:** – **D:** d. 7. Octobr. 1722. in Academiam Ienensem profectus est postquam nobis honeste valedixisset. Studiis supra quam Musici, solent, addictus.”]
- 141. Paulus Fabri Szecsinienensis.**
- 142. Johannes Topperczér Waraliensis.**
- 143. Petrus Tatai Comaromiensis.**
- 144. Johannes Kubinsky Trenchiniensis.** [←p. 390.: „299. Ioh. Kubinsky **P:** Trenchin. **Æ:** 13. **Pr:** Nobilis **C:** III. **Ad:** 13. Mai. [1717] **D:** –.”]
- 145. Joh. Christophorus Beltz Posoniensis.**** [→p. 411.: „3. Joan. Christianus¹²⁰ Belz **P:** Poson. **Pr:** Civis **Æ:** 12 **D:** Translocatus eodem die et anno¹²¹ (in classem secundam)"] [→p. 423.: „Joan. Christ. Beltz. Translocatus d. 22. Maj. 1720. (in classem secundam)"] [→p. 462.: „Ioan. Christoph. Beltz **P:** Posoniensis **Pr:** Civis **Æ:** 13. **D:** [translocatus]”¹²²
- 146. Joh. Paullus Beer Posoniensis.**
- 147. Joh. Theophilus Meidl. Posoniensis.**
- 148. Joan. Andreas Segner Posoniensis.*** [←p. 384.: „134. Iohannes Andreas Seegner **P:** Poson. **Æ:** 12. **C:** IV. **Ad:** – [1715] **D:** –.”] [→p. 420.: „26. Joh. Andr. Segner. Transloc. 4. Iun. 1721. (in classem primam)"] [→p. 462.: „23. Ioannes And. Segner **P:** Posoniensis **Pr:** Nobilis **Æ:** – **D:** d. 20. Sept. A. 1722. ad hungaros discessit Debreczinum, nobis *modeste valedicendo*. A. 1723. d. 15. Sept. iterum ad studia accessit. A. 1725. d. 4. April. Jenam abit Medicinæ operam daturus.”¹²³
- 149. Matthias Kaptá Arvensis.**** [→p. 419.: „13. Matthias Kaptá. Translocatus die 22. Maj. 1720. (in classem primam)"] [→p. 423.: „3. Matthias Kaptá. **P:** Arvens. **Pr:** Civis **Æ:** 18 **Ad:** 27. 9bris 1719. **D:** Translocatus eod. temp. (in classem secundam)”¹²⁴ [→p. 461.: „17. Matthias Kaptá **P:** Arvensis **Pr:** Civis **Æ:** 18. **D:** d. 10. Mart. 1723. in patriam concessit [---]¹²⁵ affectus, ibidem curandus. †”¹²⁶
- 150. Andreas Karman Lossontziensis.*** [→p. 420.: „Andreas Karman. Transloc. 4. Iun. 1721. (in classem primam)"] [→p. 461.: „24. And. Karman **P:** Lo-

¹²⁰ Nyilvánvaló elírás. Ezt támogatja a 462. oldalon lévő bejegyzés is.

¹²¹ Ebből a bejegyzésből nem lehet megtudni, hogy ez milyen időpontot jelöl, mert az előző lapot kitepték az anyakönyvből. A következő bejegyzés viszont megadja a felsőbb osztályba kerülés időpontját (1720. május 22.).

¹²² Második osztályból helyezték át elsőbe.

¹²³ A jénai egyetemre 1725. április 27-én íratkozott be. L. TAR, 2004. nr. 1774.

¹²⁴ E tanuló már Bél rektorságból való távozása után érkezett. Kérdés, hogyan kerülhetett két olyan diák (nr. 154, 157) elé a beíratkozásban, akik bizonyosan Bél osztályában tanultak 1719-ben.

¹²⁵ Olvashatatlan szó.

¹²⁶ Nyilván a diák halálát jelenti a kereszt.

sonziensis **Pr:** Civis **Æ:** 17. **D:** d. 18. Octob. 1721. optimæ indolis iuvenis, præter suam a nobis discessit voluntatem Debreczinum.”]

- 151. Adamus Kheberits Lyptoviensis.** [←**p. 393:** „360. Adamus Kheberitsch **P:** Liptov. **Æ:** 14. **Pr:** Nob. **C:** III. **Ad:** 7. Nov. [1718] **D:** –.”]
- 152. Georgius Király de Szatthmár Hangatsiensis.** [?←**p. 393:** „358. Georgius Szatmáry **P:** Borsodiensis **Æ:** 15. **Pr:** Nob. **C:** III. **Ad:** 21. Sept. [1718] **D:** –.”]¹²⁷
- 153. Samuel Severini Neosoliensis.** [p. 167.]
- 154. Joh. Michaël Fabri Günziensis.** [→**p. 410:** „11. Joh. Michaël Fabri **P:** Günziensis **Pr:** Civis **Æ:** – **D:** Dixit vale d. 27. Mart. 1720. [?] ad patronum caussæ se recipiens. Homo Semproniensibus moribus. Sapienti sat. Probus gratusque videri voluit, sed non fuit.”]
- 155. Gottfriedus Sagrovsky Scepusiensis.**
- 156. Michael Tomtske Scepusiensis.**
- 157. Jacobus Clement Honthensis.** [→**p. 410:** „19. Jacobus Clement **P:** Honthensis **Pr:** – **Æ:** – **D:** –”] [→**p. 461:** „8. Jac. Klement **P:** Honthensis **Pr:** Colonus **Æ:** 25. **D:** A. 1725. d. 4. April. valedixit in Jenensem Academiam abiturus. Suo magis quam nostro instinctu. Quem Deus optime vertat!”]

¹²⁷ Vélhetőleg ugyanaz a személy. Hangács Borsod vármegyében van.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Források

EFK	Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom.
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
LK	Líceumi Könyvtár, Pozsony.
MTA	Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
RÁDAY Lt.	Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday-gyűjteménye, Levéltár, Budapest.

2. Szakirodalom

BÉL 1735–1746	BELIUS, Matthias: <i>Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella, monumentorum, ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium</i> . I–II. Posonii, Royer, 1735–1746.
1735–1749	BELIUS, Matthias: <i>Notitia Hungariae novae historico-geographica</i> . I–V. Viennae, Straub, 1735–1749.
1993	<i>Bél Mátyás levelezése</i> . S. a. r., bev., jegyz. SZELESTEI N. László. Budapest, Balassi, 1993.
BIRKÁSNÉ PÁPAY 1985	BIRKÁSNÉ PÁPAY Judit: <i>Bél Mátyás, a polihisztor pedagógus</i> . In: Neveléstörténeti Füzetek 2 (1985) 25–35.
BOROVSKY 1910	BOROVSKY SAMU (szerk.): <i>Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye</i> . I–II. Budapest, Országos Monografia Társaság, [1910.]
DEÁK 1987	DEÁK Antal András: <i>A „Hungaria nova” megrajzolója: Mikoviny Sámuel. 1700–1750</i> . Budapest, Vízügyi Dokumentációs Szolgáltató Leányvállalat, 1987.
<i>Diaeta</i>	<i>Diaeta</i> . A 18. századi magyar országgyűlések történetét kutató munkacsoport honlapja [és adatbázisa]. A munkacsoport tagjai: Bárnai Árpád [et al.] Internetes cím: http://ludens.elte.hu/~szijarto/diaeta-index.html
FALLENBÜCHL 1985	FALLENBÜCHL Zoltán: <i>Az 1738/39. évi országos diáköszeírás</i> . Budapest, OSZK, 1985.
HAAN 1879	HAAN Lajos: <i>Bél Mátyás</i> . Budapest, MTA, 1879.
HECKENAST 2005	HECKENAST Gusztáv: <i>Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban?</i> Budapest, História–MTA Történettudományi Intézete, 2005.
KEMPELEN 1911–1932	KEMPELEN Béla: <i>Magyar nemes családok</i> . I–XI. Budapest, Grill, 1911–1932.

- KOLLAROVA
2006
KOLLAROVA, Ivona: *Vydavatel'ia v 18. storočí. Trilogia k dejinám typografického média*. Bratislava, Slovenská Akadémia Vied, 2006.
- MARKUSOVSKY
1896
MARKUSOVSKY Sámuel: *A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története*. Pozsony, Wigand, 1896.
- Mészáros
1981
MÉSZÁROS István: *Az iskolatípus története Magyarországon 996–1777 között*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.
- NAGY
1857–1868
NAGY Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XIII. Pest, Beimel, 1857–1868.
- PLIHÁL–REISZ T.–TÖRÖK
2001
PLIHÁL Katalin–REISZ T. Csaba–TÖRÖK Enikő (szerk.): *A magyar térképészet nagyjai. Lipszky János (1766–1826); Mikoviny Sámuel (1700–1750)*. Budapest, OSZK–Osiris, 2001.
- REISZ T.
2002
REISZ T. CSABA: *Magyarország általános térképének elkészítése a 19. század első évtizedében. Lipszky János és segítői térképészeti vállalkozásának ismertetése*. Budapest, Cartofil, 2002.
- SIPOS
1962
SIPOS Istvánné: *Bél Mátyás pedagógiai reformtörekvései*. In: *Magyar Pedagógia* 62 (1962) 82–103.
- 1984
SIPOS Istvánné: *Bél Mátyás pedagógiai reformtörekvései*. In: *Pedagógiai Szemle* 34 (1984) 256–269.
- SZELESTEI
1984
SZELESTEI N. LÁSZLÓ: *Bél Mátyás kéziratok hagyatékának katalógusa*. Budapest, MTA Könyvtára, 1984.
- TAR
2004
TAR Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon*. 1694–1789. Budapest, ELTE Levéltára, 2004. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban. 11.)
- TOMKA SZÁSZKY
2004
TOMKA SZÁSZKY János: *Magyarország első történelmi atlasza*. Budapest, Képzőművészeti, 2004.
- TÓTH
2004
TÓTH Gergely: *Tomka Szászky János történelmi térképeinek forrásai*. In: TOMKA SZÁSZKY, 2004. 9–13.
- 2006
TÓTH Gergely: *Bél Mátyás kéziratok a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában (Katalógus)*. – *Catalogus manuscritorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Posoniensis asservantur*. Budapest, OSZK–Gondolat, 2006. (*Nemzeti Téka*)

- 2006² TÓTH Gergely: *Bél Mátyás Sáros vármegyéről. A leírás keletkezése és vármegyei fogadtatása*. In: *Gesta* 6 (2006) 2. sz. 30–49.
- 2007 TÓTH Gergely: *Adalékok Mikoviny Sámuel életrajzához*. In: *Magyar Könyvszemle* 123 (2007) 3. sz. (megjelenés alatt)
- TÖRÖK
2002 TÖRÖK Enikő: *Mikoviny Sámuel rézmetszetű megyetérképei. A mérnök-térképész élete és munkássága*. Doktori disszertáció. (ELTE BTK) I–II. Budapest, 2002.
- 2004 TÖRÖK Enikő: *Tomka Szászky János és atlasza*. In: TOMKA SZÁSZKY, 2004. 7–8.